

Procesevaluatie van de pilot jongerenrechtbanken

Uitgevoerd in opdracht van de Stichting Jongerenrechtbanken Nederland

Universiteit Leiden

**Dr. Stephanie Rap
Apollonia Bolscher, LL.M.
Denise Verkroost, LL.M.
Prof. mr. dr. Isabeth Mijnaerends**

**Faculteit der Rechtsgeleerdheid, afdeling Jeugdrecht
December 2016**

Colofon

Dit onderzoek is – in opdracht van de Stichting Jongerenrechtbanken Nederland – uitgevoerd door de afdeling Jeugdrecht van de Universiteit Leiden.

Projectleider:

Dr. S.E. Rap

Onderzoeksteam:

Prof. mr. dr. E.M. Mijharends,

Dr. S.E. Rap

K.G.A. Bolscher, LL.M.

D.S. Verkroost, LL.M.

Begeleidingscommissie:

Mr. drs. G.S. Crince le Roy (Rechtbank Amsterdam)

Dr. S. Grotenhuis (Open Schoolgemeenschap Bijlmer)

Mr. S. de Klerk (OM Amsterdam)

Drs. J. Oude Groen (Extern projectbegeleider)

Drs. G.J. Slump (Algemeen projectleider en extern projectbegeleider)

Dr. S. Verberk (Raad voor de Rechtspraak)

Dit rapport had niet tot stand kunnen komen zonder de medewerking van de drie betrokken scholen en de projectleiders van de pilot jongerenrechtbank. Onze dank gaat uit naar alle betrokken leerlingen en volwassenen voor hun medewerking aan de interviews en de observaties. Daarnaast gaat dank uit naar Greetje Bakker, Monique van de Berk, Ruby Jelacic, Cheryl van Leeuwen, Froukje de Leve, Dana Plat, Ilona Wessel (studenten van de master Jeugdrecht, Universiteit Leiden) en Mike Kastelein (student-assistent afdeling Jeugdrecht, Universiteit Leiden), die meegewerkt hebben aan dit onderzoek.

Inhoudsopgave

Samenvatting

1. Inleiding
 - 1.1. *Pilot project jongerenrechtbanken*
 - 1.2. *Opzet van het onderzoek*
 - 1.3. *Methoden van onderzoek*
 - 1.4. *Leeswijzer*
2. Internationaal juridisch kader en grondslagen
 - 2.1. *Internationaal juridisch kader*
 - 2.2. *Grondslagen, veronderstelde effectiviteit en beoogde doelgroep*
3. De training jongerenrechtbank
4. De selectie van zaken
5. Het verloop van de zittingen
 - 5.1. *Vorbereiding*
 - 5.2. *Aanwezigen*
 - 5.3. *Verloop van de zitting*
6. De herstelactiviteiten
 - 6.1. *Soort herstelactiviteiten*
 - 6.2. *Uitvoering, coördinatie en terugkoppeling*
7. Ervaringen van betrokkenen
 - 7.1. *Leerlingen jongerenrechtbank*
 - 7.2. *Beschuldigden en benadeelden*
 - 7.3. *Docenten*
 - 7.4. *Specifieke knelpunten en mogelijke oplossingen*
8. Conclusies en aanbevelingen

Bijlage 1: Observatieformulier

Bijlage 2: Registratieformulier

Bijlage 3: Interviewvragen

Bijlage 4: Opgelegde herstelmaatregelen

Samenvatting

Gedurende het schooljaar 2015-2016 is een evaluatieonderzoek uitgevoerd naar het project Jongerenrechtbanken op drie scholen in Amsterdam. In dit rapport wordt verslag gedaan van dit onderzoek. Het onderzoek bestaat uit observaties van de zittingen en interviews met betrokken schoolleiders, docenten, projectleiders van de Stichting Jongerenrechtbank Nederland en leerlingen. In het onderzoek zijn 15 zaken die behandeld zijn door de jongerenrechtbanken geanalyseerd en 21 interviews afgenomen met betrokkenen bij de jongerenrechtbank.

De jongerenrechtbank reageert op gedragingen die via het jeugdstrafrecht kunnen worden afgedaan, maar ook op gedragingen die niet onder het jeugdstrafrecht vallen en anders wellicht op school of op een andere manier waren opgelost. Het is van belang om voor ogen te houden dat de reacties op deze twee soorten gedragingen in het (internationale) recht omkleed zijn met verschillende rechtswaarborgen. In internationaalrechtelijke beginselen is vastgelegd dat kinderen al op school conflicten moeten leren oplossen. Daarnaast worden buitengerechtelijke afdoeningen geprefereerd boven afdoening in het jeugdstrafrecht. Zodra een minderjarige verdacht wordt van het plegen van een strafbaar feit gelden er bovendien minimale processuele eisen en waarborgen. Deze vinden ook hun basis in Nederlands recht.

In de literatuur zijn verschillende theoretische noties beschreven. De jongerenrechtbank in Nederland is vormgegeven volgens de uitgangspunten van deze noties: (1) *het herstelrecht* (2) *procedurele rechtvaardigheid* en (3) *positieve 'peer pressure'*. Deze drie concepten zijn terug te vinden in de missie en de doelstellingen van het Project- en werkplan van de jongerenrechtbank. Met betrekking tot de effectiviteit van jongerenrechtbanken zijn er verschillende studies gedaan (veelal naar jongerenrechtbanken in de Verenigde Staten) die wisselende resultaten geven wat betreft de effectiviteit van de jongerenrechtbank in het voorkomen van recidive.

Op basis van het onderzoek kan geconstateerd worden dat de doelgroep van de jongerenrechtbank, wat betreft de beschuldigten, voornamelijk bestaat uit jongens tussen de twaalf en zestien jaar oud, die in de eerste vier leerjaren van het vmbo zitten. Wat betreft de uitvoering van het project kan gesteld worden dat het gaat om een pilotfase waarin het project nader vorm dient te krijgen. Gedurende de uitvoering van het project zijn de uitvoerders tegen knelpunten aangelopen die niet eerder voorzien konden worden. Met dit onderzoek is getracht deze knelpunten te identificeren en aanbevelingen te geven ter verbetering van het project. In het algemeen kan geconcludeerd worden dat er over een aantal zaken geen eenduidigheid bestaat tussen de verschillende docenten en scholen. Dit betreft bijvoorbeeld welke zaken er geschikt zijn voor de behandeling door de jongerenrechtbank, hoe de aanmelding van zaken dient plaats te vinden, maar ook wat de rollen van de verschillende betrokkenen zijn en welke rol de politie speelt in het project. In het algemeen kan opgemerkt worden dat hierover nadere afstemming moet plaatsvinden tussen de verschillende actoren die betrokken zijn bij de jongerenrechtbank. Op basis van het onderzoek zijn daarom de volgende aanbevelingen geformuleerd:

Aanmelding en selectie

1. Maak per school een volwassene verantwoordelijk voor de aanmelding van zaken aan de jongerenrechtbank. Het is hierbij van belang dat bekendheid wordt gegeven aan deze persoon en zijn rol. Daarnaast dient deze persoon contact te hebben met de jongerenrechtbank om de geschiktheid van mogelijke zaken te bespreken.

2. Zorg er op school voor dat iedereen bekend is met de jongerenrechtbank, door voorlichting te geven aan alle (nieuwe) leerlingen en hun ouders en alle medewerkers van de school, met als doel dat alle voor de jongerenrechtbank geschikte zaken ook voor de jongerenrechtbank komen.
3. Kom tot een eenduidige en concrete formulering wat betreft de zaken die geschikt zijn voor behandeling door de jongerenrechtbank en breng al deze zaken voor bij de jongerenrechtbank. Het is van belang dat zaken op een gelijke manier behandeld worden (rechtsgelijkheid) en daarom moeten de zaken die passen binnen het project jongerenrechtbank in beginsel ook door de jongerenrechtbank afgedaan worden.

Uitvoering volgens de handleiding

4. Zorg er voor dat het Trainingsprogramma en het Draaiboek voor de zittingen minimaal eens per jaar een update krijgen, zodat aanpassingen aan de praktijk gedocumenteerd worden en consistent worden uitgevoerd.
5. Neem in het draaiboek een protocol op over wie welke rol aan kan bekleden in het geval de beschuldigde een (goede) bekende is van een van de leden van de jongerenrechtbank.

Rollen en aanwezigen

6. Zorg er voor dat de benadeelde of een vertegenwoordiger van de benadeelde aanwezig is tijdens de zitting en dat deze in de gelegenheid is zijn visie te geven, zodat daarmee het herstelrechtelijke karakter van de jongerenrechtbank beter vorm krijgt.
7. Zorg ervoor dat alle ouders van alle leerlingen op school voorgelicht worden over het bestaan van de jongerenrechtbank en wat het project betekent voor de leerlingen op school, in het bijzonder voor wat betreft leerlingen die als beschuldigde of benadeelde betrokken zijn bij een zaak.
8. Geef ouders persoonlijk uitleg over de jongerenrechtbank, indien hun kind als beschuldigde is aangemerkt. Leg in de handleiding vast wie verantwoordelijk is voor het contact met ouders en wat er gecommuniceerd wordt naar ouders.
9. Geef ouders of een vertrouwenspersoon van de beschuldigde de mogelijkheid aanwezig te zijn tijdens de zitting.

Controle op herstelactiviteiten

10. Maak een volwassene verantwoordelijk voor het controleren van de uitvoering van de herstelmaatregel.
11. Zorg er voor dat de jongerenrechtbank een terugkoppeling krijgt wat betreft de uitvoering van de herstelmaatregel, zodat de jongerenrechtbank er van op de hoogte is wanneer de maatregel niet (voldoende) is uitgevoerd en de bevoegdheid krijgt daar een vervolg aan te geven.

Registratie door politie

12. Registreer alleen zaken bij de politie die een in het Wetboek van Strafrecht omschreven overtreding of misdrijf betreffen, waartegen aangifte gedaan kan worden door een slachtoffer (of een natuurlijk persoon).

13. Neem in de registratie op wie van beide partijen de beschuldigde en wie de benadeelde betreft.

1. Inleiding

De Stichting Jongerenrechtbanken Nederland is opgericht in 2012 en heeft als doel om het pilotproject jongerenrechtbanken in Nederland te implementeren. De eerste ideeën rondom het opzetten van een jongerenrechtbank hebben in 2006 vorm gekregen. In september 2015 is de pilot van start gegaan op drie middelbare scholen in Amsterdam.

De Stichting Jongerenrechtbanken Nederland heeft de Afdeling Jeugdrecht van de Universiteit Leiden benaderd met de vraag om een evaluatie onderzoek uit te voeren naar het pilotproject jongerenrechtbanken. Het gaat om een evaluatie van het programma, het verloop van het proces van uitvoering van de jongerenrechtbank en de effectiviteit van het project. Dit onderzoeksrapport is het resultaat van het eerste deel van deze evaluatie, uitgevoerd naar het programma en het proces. In het hiernavolgende zal eerst het project jongerenrechtbanken nader toegelicht worden, vervolgens zal de opzet en de uitvoering van het onderzoek aan bod komen. Tot slot zal een leeswijzer gegeven worden voor dit rapport.

1.1. Pilot jongerenrechtbanken

De eerste ideeën rondom het opzetten van een jongerenrechtbank hebben in 2006 vorm gekregen. Naar aanleiding van een bezoek aan het Red Hook youth court in Brooklyn (NY) in de Verenigde Staten door twee rechters in 2011, is het idee van een Nederlandse jongerenrechtbank ontstaan. Na positieve reacties vanuit het werkveld en de politie is het plan concreet uitgewerkt. Later dat jaar bleek er ook politieke interesse te bestaan voor een dergelijk project.¹ De Stichting Jongerenrechtbanken Nederland werd opgericht in 2012.

Missie en doelstelling

De Stichting Jongerenrechtbanken Nederland heeft als doel om het Pilotproject Jongerenrechtbanken in Nederland te implementeren. De missie van stichting is als volgt geformuleerd:

'Jongeren die zich voor het eerst schuldig maken aan overtredingen met een zekere impact op hun directe omgeving, krijgen de kans zich – teneinde te voorkomen dat zij onmiddellijk in het strafrechtelijk circuit belanden – in eerste instantie ten opzichte van de gemeenschap te verantwoorden voor een door jongeren bemenste Jongerenrechtbank. Op die manier wordt het perspectief van dader, slachtoffer en directe maatschappelijke omgeving bij elkaar gebracht en versterkt door de nadruk op verantwoordelijkheid voor en de betrokkenheid van de gemeenschap, en op een betekenisvolle afhandeling van het voorval die zicht op herstel biedt voor alle betrokkenen. Tevens worden zodoende binnen de betrokken gemeenschap de vaardigheden vergroot met betrekking tot het zelf op een constructieve manier behandelen, oplossen en verwerken van conflicten'.²

Het doel van de Stichting wordt als volgt omschreven:

'Doel van het pilotproject Jongerenrechtbanken Nederland is om aan de hand van de ervaringen met de Amerikaanse 'youth' of 'teen courts' te komen tot een specifiek in Nederland toepasbaar

¹ Kamerstukken II 2011-2012, 33 000 VI: motie van de leden Marcouch (PvdA), Van Toorenburg (CDA) en Dibi (GroenLinks).

² Project- en werkplan Pilot Jongerenrechtbanken in Nederland 2015.

standaardmodel jongerenrechtbank, dat in verschillende gemeenschappen in Nederland ingezet kan worden. Dit standaardmodel dient daartoe te voldoen aan tevoren geformuleerde inhoudelijke randvoorwaarden, en mede gebaseerd te zijn op haalbare procedurele, organisatorische en zakelijke uitgangspunten.³

Het pilotproject vindt plaats op drie middelbare scholen in Amsterdam; de Open Schoolgemeenschap Bijlmer (OSB), de Christelijke Scholengemeenschap Buitenveldert (CSB) en het St. Ignatiusgymnasium (IG). De opstartfase van het project heeft plaatsgevonden in het schooljaar 2014-2015. In het schooljaar 2015-2016 is de pilot officieel van start gegaan. Het voornemen bestaat om de pilot drie schooljaren uit te voeren. Echter, per jaar zal aan de hand van mijlpalen en ijkpunten, zoals opgesteld door de Stichting Jongerenrechtbanken Nederland, besloten worden of het project gecontinueerd gaat worden.⁴

Organisatie

Het pilotproject Jongerenrechtbanken is een privaat initiatief van de Stichting Jongerenrechtbanken Nederland die zich zowel inhoudelijk als financieel verantwoordelijk is voor de uitvoering van het project. Ten eerste is er een stuurgroep ingesteld, waarin de directies van de drie betrokken scholen en vertegenwoordigers van de stichting zitting hebben. De stuurgroep is verantwoordelijk voor de aansturing van de pilots, de afstemming van de pilot of de verschillende scholen en de inbedding daarvan in het schoolbeleid. Daaronder functioneert voor de drie scholen gezamenlijk een projectgroep, waarin docenten, projectleiders (één per school), politie en rechterlijke macht zitting hebben. De projectgroep is verantwoordelijk voor de operationele afstemming en uitvoering van de pilots, de inbedding in de schoolpraktijk en het organiseren van de training.⁵

Werkwijze

Voor aanvang van de pilot is een project- en werkplan opgesteld voor het uitvoeren van de jongerenrechtbank. In het hiernavolgende wordt het project beschreven zoals het voor de start van het project is uitgewerkt in het project- en werkplan. Het gaat hierbij niet om de feitelijke uitvoering in de praktijk (zie daarvoor hoofdstuk 3-7).

De overtredingen die door de jongerenrechtbank in behandeling genomen mogen worden staan opgesomd in het Draaiboek voor de zittingen (versie 15.05.15). De opsomming is echter niet uitputtend en in de praktijk kan het voorkomen dat andere dan de in het draaiboek genoemde incidenten ook binnen het bereik van de jongerenrechtbank vallen. De melding van incidenten vindt doorgaans plaats door de desbetreffende docent aan de afdelingsleider van de (deel)school. De afdelingsleider beslist of de zaak voorgedragen wordt aan de jongerenrechtbank.⁶

De leden van de jongerenrechtbank zijn leerlingen van de desbetreffende school en zij zijn tussen de 14 en 18 jaar oud. Zij worden op vrijwillige basis geworven en opgeleid door de projectleiders. In de jongerenrechtbank zijn de volgende rollen te onderscheiden; drie rechters, de aanklager namens de school, de advocaat van de beschuldigde en de advocaat van de

³ Project- en werkplan Pilot Jongerenrechtbanken in Nederland 2015.

⁴ Zie het document Pilotproject Jongerenrechtbanken Nederland. Mijlpalen en ijkpunten (versie 15.05.2015).

⁵ Volg- en evaluatieonderzoek (versie 18.05.12); Organisatie pilots jongerenrechtbanken Amsterdam (versie 15.06.02).

⁶ Project- en werkplan Pilot Jongerenrechtbanken in Nederland 2015.

benadeelde. Daarnaast zijn de beschuldigde, de benadeelde en een projectleider aanwezig tijdens de zitting. De rollen in de jongerenrechtbank wisselen per zitting onder de leerlingen. De aanwezige projectleider bepaalt wie welke rol speelt tijdens die zitting, hij bereidt het dossier van de zitting voor, bespreekt de zaak voor de zitting, met de leden van de jongerenrechtbank, is aanwezig tijdens de zitting, begeleidt het raadkameroverleg en evalueert de zitting na afloop met de leden. Namens de beschuldigde mag een persoonlijk begeleider (bijv. de ouders) op de publieke tribune plaatsnemen.⁷

De beschrijving van het verloop van de zitting is weergegeven in het Draaiboek voor de zittingen. Deze beschrijving is gebaseerd op het Amerikaanse model. In de pilot zal bekeken worden in hoeverre dit model op Nederlandse scholen toepasbaar is. In principe dient voorkomen te worden dat de zitting hebbende leden van de jongerenrechtbank de beschuldigde (te) goed kennen. De gevraagde leden kunnen in dat geval dan ook weigeren zitting te nemen. De zittingen vinden plaats in een vaste opstelling die vergelijkbaar is met die van een rechtszaal. De vrijwilligers van de jongerenrechtbank dragen in de rechtszaal allen eenzelfde jongerenrechtbank t-shirt. Als afdoening kan de jongerenrechtbank hersteltaken opleggen. In het Draaiboek voor de zittingen worden mogelijke hersteltaken opgesomd. Deze opsomming is niet uitputtend en de jongerenrechtbank heeft de vrijheid om zelf hersteltaken te bedenken en op te leggen.⁸ Het verloop van de zittingen in de praktijk zal in hoofdstuk 5 uitgebreid aan bod komen. In hoofdstuk 6 staan de herstelactiviteiten die in de praktijk worden opgelegd centraal.

1.2. Opzet van het onderzoek

Het totale evaluatie onderzoek naar het project jongerenrechtbank bestaat uit drie onderdelen: een programmaevaluatie, een procesevaluatie en een effect evaluatie. In dit rapport wordt verslag gedaan van de eerste twee delen. De effect evaluatie wordt tijdens het derde pilot jaar (2017-2018) uitgevoerd.

Programmaevaluatie

In de programmaevaluatie van het pilotproject is beoogd te onderzoeken in hoeverre de pilot op een programmatische wijze is opgezet en in hoeverre de doelgroep die men beoogt te bereiken ook daadwerkelijk bereikt wordt met dit project. De vragen die centraal staan in de programmaevaluatie zijn:

1. Op welke theoretische noties is het project jongerenrechtbank gebaseerd en hoe zijn deze noties verankerd in de project handleiding?
2. Wat is in de internationale literatuur bekend over de effectiviteit van jongerenrechtbanken en over de beoogde doelgroep waarvoor de jongerenrechtbank een effectieve interventie kan vormen?
3. Hoe vindt de selectie van de zaken plaats binnen het huidige pilotproject?
4. Wat is op basis van deze selectie de uiteindelijke doelgroep van de jongerenrechtbank?

Procesevaluatie

Met de procesevaluatie is beoogd te onderzoeken in hoeverre de praktische uitvoering van het pilotproject in lijn is met het Project- en werkplan en het Draaiboek voor de zittingen, zoals deze vooraf zijn opgesteld. De vragen die centraal staan in de procesevaluatie zijn:

⁷ Project- en werkplan Pilot Jongerenrechtbanken in Nederland 2015.

⁸ Project- en werkplan Pilot Jongerenrechtbanken in Nederland 2015.

1. In hoeverre wordt het project jongerenrechtbank uitgevoerd zoals beschreven in de handleiding? Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen:
 - a. Het opleiden van leerlingen
 - b. De selectie van zaken: typen overtredingen
 - c. Het verloop van de zittingen
 - d. Het type herstelrechtelijke maatregelen en de uitvoering daarvan
2. In hoeverre is de wijze waarop het proces van de jongerenrechtbank is ingericht werkbaar?
 - a. Voor leerlingen die zitting hebben in de jongerenrechtbank;
 - b. Voor de leerlingen die als beschuldigde voor de jongerenrechtbank moeten komen;
 - c. Voor de leerlingen die als benadeelde betrokken zijn bij de jongerenrechtbank;
 - d. Voor docenten die de jongerenrechtbank begeleiden;
3. Welke knelpunten doen zich voor in de uitvoering van het project jongerenrechtbank en welke oplossingen zijn daarvoor in de praktijk gevonden?
4. Welke aanbevelingen voor verbeterpunten kunnen geformuleerd worden om eventuele knelpunten het beste verholpen worden?

1.3. Methodes van onderzoek

In de periode september 2015 tot augustus 2016 heeft de dataverzameling plaatsgevonden in het kader van de programma- en de procesevaluatie. Dit heeft plaatsgevonden middels verschillende methodes van onderzoek, die hierna nader toegelicht zullen worden.

Dataverzameling

Dit onderzoek is uitgevoerd door middel van verschillende onderzoeksmethodes. Om de onderzoeksvragen te beantwoorden die centraal staan in de programmaevaluatie is allereerst een literatuuronderzoek uitgevoerd, waarin de theoretische onderbouwing van het project jongerenrechtbank uiteengezet wordt en de verankering van deze theoretische noties in het Project- en werkplan Pilot Jongerenrechtbanken in Nederland is onderzocht (vraag 1). Vervolgens is een overzicht gemaakt van reeds bestaande effectiviteitsstudies naar vergelijkbare projecten, zoals de *youth courts* in de Verenigde Staten. Daarnaast is in de literatuur ook gezocht naar aanknopingspunten wat betreft de doelgroep, waarvoor de jongerenrechtbank het meest effectief is gebleken (vraag 2).

Om vervolgens inzicht te krijgen in hoe de selectie van zaken in de praktijk plaatsvindt zijn interviews gehouden met de docenten en projectleiders die het project op de scholen begeleiden. Daarnaast zijn zaken die behandeld zijn door de jongerenrechtbank geobserveerd, waarin dit aspect ook onderzocht is (vraag 3). De laatste vraag – naar de samenstelling van de doelgroep – wordt beantwoord aan de hand van een analyse van geregistreerde gegevens van zaken die door de jongerenrechtbank behandeld zijn en interviews met docenten en projectleiders (vraag 4).

Gelijktijdig met de programmaevaluatie heeft een procesevaluatie plaatsgevonden, waarin de mate waarin het project programma-trouw wordt uitgevoerd en de werkbaarheid van het proces is onderzocht. Het Draaiboek voor de zittingen (versie 15.04.15) en het Trainingsprogramma jongerenrechtbank (versie 15.10.21) hebben gediend als referentiekader, van waaruit de praktijk getoetst is. Door middel van observaties van zaken en interviews met alle betrokkenen is de procesevaluatie uitgevoerd. De observaties hebben met name tot doel om de eerste vraag te onderzoeken; in hoeverre wordt het project uitgevoerd zoals beschreven in de

handleiding (vraag 1). De observaties waren met name gericht op de training van leerlingen die zitting hebben in de jongerenrechtbank en de behandeling van zaken door de jongerenrechtbank. De vragen naar de werkbaarheid van het project, de knelpunten en de oplossingen in de praktijk zijn onderzocht door middel van interviews met betrokkenen (vraag 2 en 3). Op basis van de beantwoording van de eerste drie vragen en analyse van de bestaande literatuur worden aanbevelingen gedaan ter verbetering van het uitvoeringsproces (vraag 4).

Observaties

Ten eerste is de voorlichting aan leerlingen over de jongerenrechtbank op school B⁹ geobserveerd. Deze voorlichting had als doel om nieuwe leerlingen te werven die zitting willen nemen in de jongerenrechtbank. De onderzoeker heeft de voorlichting in drie klassen bijgewoond en schriftelijke notities gemaakt. Er is voor deze observaties toestemming verkregen van de docent die het project jongerenrechtbank op de desbetreffende school leidde en van de projectleider aanwezig bij de voorlichting.

Ten tweede is een volledige training van leerlingen voor de jongerenrechtbank op school A geobserveerd. Deze training bestond uit zes dagdelen van 2,5 tot drie uur. Een dagdeel vond op een politiebureau, twee dagdelen in een gerechtsgebouw en drie dagdelen op de desbetreffende school. De onderzoekers hebben tijdens de training schriftelijke notities gemaakt. De projectleiders en de betrokken docenten hebben de onderzoekers mondeling toestemming verleend tot het observeren van de training. Aan de trainingen deden zeven leerlingen mee. Zij hebben schriftelijk toestemming verleend voor de observatie van de volledige training waaraan zij deelnamen.

Tot slot zijn vier zaken geobserveerd. Daarnaast is door de projectleiders een registratieformulier ingevuld voor negen zaken, waarbij geen onderzoeker aanwezig was om de zaak te observeren (Tabel 1). Verschillende redenen hebben er toe geleid dat deze zaken niet geobserveerd konden worden. Bijvoorbeeld omdat de betrokken beschuldigde daarvoor geen toestemming gaf of omdat er een zeer korte tijd zat tussen de melding en de zitting, waardoor de onderzoekers om praktische redenen niet op tijd aanwezig konden zijn. Aanvullend zijn er twee oefenzaken geobserveerd op school C. Dit zijn oude zaken die bij wijze van rollenspel behandeld zijn door de jongerenrechtbank, zodat de leerlingen de gelegenheid hadden om te oefenen. De gegevens van deze twee oefenzaken zijn slechts in het onderzoeksrapport meegenomen indien dit betrekking had op het verloop van de zitting zelf (hoofdstuk 5) en de opgelegde herstelactiviteiten (hoofdstuk 6).

	Observaties zaken door onderzoekers	Registraties zaken door projectleiders	Observaties oefenzaken door onderzoekers	Totaal
School A	2	3		5
School B	2	6		8
School C			2	2
Totaal	4	9	2	15

Tabel 1: Aantal zaken per school

⁹ In het hiernavolgende zal ten behoeve van de vertrouwelijkheid van dit onderzoek gerefereerd worden naar school A, B en C en zullen zaken en respondenten niet gekoppeld worden aan de naam van de desbetreffende school.

De observaties van de zaken hebben plaatsgevonden aan de hand van een gestructureerde observatielijst (zie bijlage 1). Daarnaast zijn aanvullende notities gemaakt tijdens de zittingen. In beginsel zijn de observaties uitgevoerd door twee onderzoekers. De observanten hadden daarnaast het Draaiboek voor de zittingen mee, waarop zij afvinkten in hoeverre het draaiboek werd gevolgd tijdens de zitting. De registratie door de projectleiders heeft eveneens plaatsgevonden aan de hand van een voor dit onderzoek ontworpen formulier (zie bijlage 2). Hierin zijn algemene gegevens genoteerd betreffende de zaak, de beschuldigde en de benadeelde, overige aanwezigen en afspraken over de herstelactiviteiten.

Alle minderjarige deelnemers aan de zaken hebben voorafgaand aan de behandeling van de zaak schriftelijk toestemming verleend voor deelname aan het onderzoek, door middel van het ondertekenen van een toestemmingsformulier. Dit betreft zowel de leden van de jongerenrechtbank als de beschuldigten en de benadeelden.

Het dient benadrukt te worden dat de selectie van geobserveerde zaken afhankelijk was van de dagelijkse realiteit. Voor de aanwezigheid van onderzoekers was de toestemming van de beschuldigde en zijn of haar ouder/verzorger nodig. In een aantal zaken is deze toestemming niet verleend. Daarnaast was het voor de onderzoekers niet altijd mogelijk om op korte termijn aanwezig te zijn bij een zaak, waardoor deze niet geobserveerd kon worden. Dit heeft als gevolg dat de resultaten van dit onderzoek beperkt generaliseerbaar zijn. De resultaten hebben betrekking op de specifieke praktijk van de jongerenrechtbank op de drie onderzochte scholen, die gevonden is tijdens de onderzoeksperiode van september 2015 tot augustus 2016. Het onderzoek kan gezien worden als bestaande uit drie casestudies.

Interviews

Op alle drie de scholen hebben interviews plaatsgevonden met betrokkenen bij de jongerenrechtbank. In Tabel 2 is weergegeven met welke personen interviews zijn gedaan. Op school C was het niet mogelijk om een beschuldigde en een benadeelde te interviewen, omdat op deze school geen zaken zijn behandeld door de jongerenrechtbank gedurende de onderzoeksperiode. Op deze school hebben alleen oefenzaken plaatsgevonden.

	Project-leider	Afdelings- of teamleider	Docent	Lid Jrb	Beschuldigde	Benadeelde	Totaal
School A	1		2	2	2	1	8
School B	1	1	1	3	2		8
School C	1	1	1	2			5
Totaal	3	2	4	7	4	1	21

Tabel 2: Aantal interviews per school

De interviews hebben plaatsgevonden aan de hand van een gestructureerde vragenlijst (zie bijlage 3). Alle interviews zijn afgenomen door twee onderzoekers. De interviews zijn opgenomen met een voice-recorder. De audiobestanden zijn niet letterlijk getranscribeerd, maar tijdens het interview heeft een van de onderzoekers notities gemaakt van de antwoorden van de respondent. Het audio-bestand is tijdens de analyse van het materiaal gebruikt in het geval er twijfel bestond over de strekking van het antwoord dat was gegeven.

Alle minderjarige respondenten hebben voorafgaand aan het interview schriftelijk toestemming verleend voor deelname aan het onderzoek, door middel van het ondertekenen van een toestemmingsformulier.

Data analyse

De analyse van de verzamelde gegevens heeft plaatsgevonden door de observatieformulieren systematisch met elkaar te vergelijken. Ook de antwoorden van de respondenten op de vragen zoals gesteld in de interviews zijn op systematische wijze met elkaar vergeleken. Alle ruwe data zijn digitaal beschikbaar in ms word documenten.

1.4. Leeswijzer

In dit onderzoeksrapport worden de resultaten beschreven van het onderzoek dat is verricht naar het pilot project jongerenrechtbanken, zoals uitgevoerd op drie scholen voor voortgezet onderwijs in Amsterdam. Achtereenvolgens komen de volgende onderdelen aan bod: het internationaal juridisch kader en grondslagen van het project jongerenrechtbank (hoofdstuk 2), de training van leerlingen voor de jongerenrechtbank (hoofdstuk 3), de selectie van zaken voor de jongerenrechtbank (hoofdstuk 4), het verloop van de zittingen (hoofdstuk 5), de herstelactiviteiten die opgelegd worden door de jongerenrechtbank (hoofdstuk 6) en de ervaringen van betrokkenen wat betreft de haalbaarheid van het project (hoofdstuk 7). Dit rapport sluit af met conclusies en praktische aanbevelingen ter verbetering van de jongerenrechtbank (hoofdstuk 8).

2. Internationaal juridisch kader en grondslagen

2.1. Internationaal juridisch kader

De jongerenrechtbank reageert op gedragingen die via het jeugdstrafrecht afgedaan zouden kunnen worden, maar ook op gedragingen die niet onder het jeugdstrafrecht vallen en anders wellicht op school of op een andere manier waren opgelost.¹⁰ De reacties op deze twee soorten gedragingen zijn in het (internationale) recht omkleed met verschillende rechtswaarborgen.¹¹

In internationaal rechtelijke bepalingen is vastgelegd dat conflictoplossing niet pas relevant is als minderjarigen verdacht worden van het plegen van een strafbaar feit, maar dat het oplossen van conflicten al veel eerder moet worden bevorderd. Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (hierna: IVRK) onderschrijft het belang van het onderwijs hierbij. Het onderwijs dient ook hogere doelen en moet gericht zijn op de volle ontwikkeling van het kind waarbij kinderen niet alleen leren lezen schrijven en rekenen, maar waar kinderen worden voorbereid op een plek in de samenleving en leren om evenwichtige beslissingen te nemen en conflicten op een niet gewelddadige manier op te lossen (artikel 29 IVRK). Hierbij kan gedacht worden aan 'peer-counseling', leerlingenraden en het betrekken van de leerlingen zelf bij het geven van straffen als onderdeel van het leerproces en het ervaren van de verwezenlijking van hun rechten.¹² Ook tijdens deze manier van conflictoplossing geeft het Kinderrechtenverdrag waarborgen, daarbij moet steeds het belang van het kind de eerste overweging zijn (artikel 3 IVRK), moet het kind gevrijwaard zijn van discriminatie (artikel 2 IVRK), moeten de maatregelen de ontwikkeling van het kind stimuleren (artikel 6 IVRK) en heeft het kind het recht om zijn of haar mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die hem of haar betreffen (artikel 12 IVRK).

Zodra een minderjarige verdacht wordt van het plegen van een strafbaar feit zijn er minimale eisen en processuele waarborgen die een rol spelen. In het kader van het jeugdstrafrecht, zijn naast de algemene beginselen die voor alle kinderen gelden, in het bijzonder de artikelen 37¹³ en 40 IVRK van belang. Deze specifieke bepalingen gaan over de rechtspositie van de minderjarige verdachten en veroordeelden en over het jeugdstraf(proces)recht. De minimum eisen geven waarborgen voor een eerlijk proces. Zo is het bijvoorbeeld belangrijk dat staten een minimumleeftijd vaststellen voor strafrechtelijke aansprakelijkheid, deze zou bij voorkeur ten minste 12 jaar moeten zijn.¹⁴ Andere waarborgen zijn dat vrijheidsbeneming steeds het laatste middel moet zijn, buitengerechtelijke afdoening de

¹⁰ De zaken die voor de jongerenrechtbank in aanmerking komen moeten namelijk voldoen aan de voorwaarden zoals opgenomen in paragraaf 1.4 van het draaiboek voor zittingen. Het gaat om kleine incidenten en feiten zoals onder andere: kleine mishandeling (geen ziekenhuisbezoek), diefstal, vandalisme en vernieling, fraude (inbraak in Magister), bedreiging, vechtpartijtjes, vuurwerkmisbruik op school, pesten. En andere zaken waarvoor schorsing dreigt en alleen (materiële) schade tot 500 euro.

¹¹ De auteurs zijn zich er van bewust het internationale recht beperkingen kent, met betrekking tot de implementatie en de opvolging door de staten die partij zijn bij het IVRK. Het VN-Kinderrechtencomité kan slechts aanbevelingen doen en heeft geen middelen om staten te verplichten zich te houden aan het IVRK en aanverwante instrumenten. Desalniettemin biedt het internationale recht aanknopingspunten voor het vormgeven van jongerenrechtbanken die van belang kunnen zijn bij de verdere ontwikkeling van het project.

¹² VN-Kinderrechtencomité 2002, par. 8.

¹³ Artikel 37 IVRK bevat een verbod op marteling, c.q. wrede, onmenselijke of ontterende behandeling of bestraffing en het gebruik van vrijheidsbeneming. In dit onderzoeksrapport zal artikel 37 IVRK niet worden behandeld omdat de vrijheidsbeneming niet van toepassing is op de jongerenrechtbank.

¹⁴ VN-Kinderrechtencomité 2007, par. 32.

voorkeur heeft boven strafrechtelijke reacties en de uiteindelijke re-integratie van het kind in de samenleving het einddoel is.¹⁵

Voor de jongerenrechtbank is van bijzonder belang dat het IVRK voorschrijft dat zoveel mogelijk moet worden gestreefd naar het afdoen van zaken zonder de toevlucht te nemen tot gerechtelijke stappen (artikel 40 lid 3 sub b IVRK). Volgens het VN-Kinderrechtencomité dienen de lidstaten de afdoening van strafbare feiten zo veel mogelijk buiten het strafrecht te houden en dient er een uitgebreid aanbod te bestaan van beschikbare programma's die er op gericht zijn om kinderen die zowel lichte als zware zaken hebben begaan, buiten de strafrechtprocedure te houden.¹⁶ Ook wanneer er gebruik wordt gemaakt van buitengerechtelijke afdoening moeten verdragstaten er voor zorgen dat de minderjarigen volledig verzekerd zijn van hun rechten.¹⁷ Zo mag buitengerechtelijke afdoening volgens het VN-Kinderrechtencomité alleen plaatsvinden als er overtuigend bewijs is dat de minderjarige het strafbare feit heeft begaan en dat de minderjarige heeft bekend. Bovendien moet de minderjarige toestemming geven voor de buitengerechtelijke afdoening.¹⁸ De gerechtelijke afdoening moet ten slotte resulteren in een definitieve afsluiting van de zaak.¹⁹

2.2. Grondslagen, veronderstelde effectiviteit en beoogde doelgroep

In deze paragraaf zullen allereerst de theoretische noties (grondslagen) worden behandeld waar de pilot jongerenrechtbanken op is gebaseerd en ook hoe deze noties zijn verankerd in de projecthandleiding. Vervolgens zal de veronderstelde effectiviteit van jongerenrechtbanken en de beoogde doelgroep aan bod komen en wordt er gekeken naar wat hierover in de internationale literatuur bekend is.

Grondslagen

Er zijn verschillende theorieën in de criminologie, waarin de participatie van jongeren in rechtbanken ondersteuning vindt. In deze paragraaf worden de in de wetenschappelijke literatuur dominante theoretische concepten beschreven.²⁰ De jongerenrechtbank is gebaseerd op elementen uit het herstelrecht ('*restorative justice*').²¹ Het herstelrecht is een manier om delicten te begrijpen en erop te reageren. In deze benadering worden delicten gezien als inbreuk op de menselijke waardigheid en de belangen van en de verhoudingen tussen mensen in plaats van dat delicten worden gezien als een inbreuk op de samenleving.²² Het herstelrecht kan gezien worden als een koepelbegrip voor allerlei manieren om leed te herstellen dat is veroorzaakt door misdrijven en overtredingen en het heeft verschillende betekenissen in landen, culturen en contexten.²³ Er bestaan veel verschillende herstelrechtelijke praktijken. In de meeste gevallen worden daders, slachtoffers en ook de gemeenschap betrokken. Voorbeelden die worden genoemd in het *Handbook on Restorative Justice Programmes* van de United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) zijn: '(1) victim offender mediation; (2) community and family group

¹⁵ Artikel 40 IVRK.

¹⁶ VN-Kinderrechtencomité 2007, par. 25.

¹⁷ VN-Kinderrechtencomité 2007, par. 26.

¹⁸ Zie ook Regel 11.3 Beijing Rules

¹⁹ VN-Kinderrechtencomité 2007, par. 27.

²⁰ De auteurs zijn zich er van bewust dat er meer concepten bestaan die bruikbaar zijn voor het theoretisch funderen van de jongerenrechtbank. Op basis van bestudering van de wetenschappelijke literatuur is men gekomen tot de keuze van de in deze paragraaf beschreven drie theoretische concepten.

²¹ Fischer 2007.

²² Wolthuis 2012, p. 41.

²³ Wolthuis 2012, p. 37.

conferencing; (3) circle sentencing; (4) peacemaking circles; en (5) reparative probation and community boards and panels'.²⁴ In de literatuur worden verschillende doelstellingen van het herstelrecht beschreven, namelijk: herstel of vergoeding van het slachtoffer; participatie van de dader bij het zoeken naar een oplossing voor wat hij heeft aangericht en verzoening met de maatschappij.²⁵ Daarbij is het uitgangspunt dat niet de dader, maar de daad wordt afgekeurd.²⁶ Net als het strafrecht is het herstelrecht gericht op normhandhaving, maar beoogd daarbij participatie van de betrokken partijen. De volgende drie kernwaarden van het herstelrecht worden in de literatuur aangehaald: verantwoordelijkheid, herstel en re-integratie.²⁷

Een tweede theoretisch concept waarbij met de jongerenrechtbank aansluiting wordt gezocht, is het concept van '*procedural justice*' (procedurele rechtvaardigheid). De grondlegger van deze theorie, Tom Tyler, betoogt dat een aantal kenmerken van het strafproces kunnen bijdragen aan de perceptie van een verdachte dat hij op een eerlijke manier behandeld wordt.²⁸ Het besluitvormingsproces wordt als eerlijker ervaren wanneer besluiten op een neutrale en onbevooroordeelde manier genomen worden. De persoonlijke behandeling van de verdachte wordt als eerlijker ervaren wanneer de verdachte de mogelijkheid heeft om zijn eigen verhaal te vertellen en zijn mening te geven. Uit onderzoek op dit terrein blijkt dat het kunnen participeren in het strafproces bijdraagt aan het ervaren van een eerlijk besluitvormingsproces en een eerlijke behandeling.²⁹ In lijn met deze theoretische notie kan gesteld worden dat een jongerenrechtbank positieve invloed kan hebben op de jeugdige overtreder door zijn kennis te vergroten over het strafrechtssysteem en dat zodoende de jeugdige overtreder ziet dat er sprake is van eerlijk rechtssysteem.³⁰ Fagan en Tyler betogen dat 'legal socialisation' een belang onderdeel is van de ontwikkeling in de adolescentie. Daarnaast hebben ervaringen met het rechtssysteem invloed op deze ontwikkeling. De beoordeling van de legitimiteit van het rechtssysteem door jongeren wordt mede beïnvloed door hun eigen ervaringen en die van leeftijdsgenoten met het rechtssysteem.³¹

De jongerenrechtbank veronderstelt dat positieve '*peer pressure*' (groepsdruk) een gunstig effect heeft op gedragsveranderingen bij jongeren, wanneer zij elkaar daarin beïnvloeden.³² Het idee hierachter is dat jeugdigen beter reageren op leeftijdsgenoten dan op de autoriteit van volwassenen.³³ Studies laten zien dat leeftijdsgenoten veel invloed kunnen uitoefenen op minderjarigen en dat ze onder invloed van hen bereidwilliger zijn om hun gedrag te veranderen dan ten opzichte van volwassenen.³⁴ Een voorbeeld van een programma dat is gebaseerd op dit principe – en dat wordt gebruikt in justitiële inrichtingen in Nederland – is het peer-hulpprogramma: Equip. Dit programma is destijds ontwikkeld in Amerika en doorontwikkeld naar een Nederlands programma om de recidive onder jongeren met antisociale gedragsproblemen te verminderen, hun sociale vaardigheden te verbeteren en hun morele ontwikkeling te stimuleren.³⁵ Het doel van Equip – gebaseerd op het idee van 'positive peer

²⁴ Handbook on Restorative justice programmes 2006, p. 14-15.

²⁵ Wolthuis 2012, p. 42.

²⁶ Wolthuis 2012, p. 42.

²⁷ Dignan, *Criminal Law Review* 1999, p 43 en 44; Wolthuis 2012, p. 42.

²⁸ Tyler 2006.

²⁹ Zie bijv. Tyler, *Crime and Justice* 2003.

³⁰ LoGalbo & Callahan, *Juvenile and Family Court Journal* 2001

³¹ Fagan & Tyler, *Social Justice Research* 2005, p. 236.

³² Dustin e.a., *Current Directions in Psychological Science* 2013 en Chein e.a., *Developmental Science* 2011.

³³ Butts, Buck & Coggeshall 2002; Verberk 2005, p. 65.

³⁴ Dustin e.a., *Current Directions in Psychological Science* 2013 en Chein e.a., *Developmental Science* 2011.

³⁵ Brugman e.a. 2008, p. 223.

pressure – is om de egocentrische, negatieve groepscultuur, die vaak onder jongeren in een jeugdinrichting voorkomt om te buigen tot een cultuur van verantwoordelijkheid en rekening houden met elkaar.³⁶

In het Project- en werkplan van de pilot jongerenrechtbanken, zijn de missie en de doelstellingen opgenomen. In het hiernavolgende wordt gekeken op welke wijze de theoretische noties hierin zijn verankerd.

Missie

Jongeren die zich voor het eerst schuldig maken aan overtredingen met een zekere impact op hun directe omgeving, krijgen de kans zich – teneinde te voorkomen dat zij onmiddellijk in het strafrechtelijk circuit belanden – in eerste instantie ten opzichte van de gemeenschap te verantwoorden voor een door jongeren bemenste Jongerenrechtbank. Op die manier wordt het perspectief van dader, slachtoffer en directe maatschappelijke omgeving bij elkaar gebracht en versterkt door de nadruk op verantwoordelijkheid voor en de betrokkenheid van de gemeenschap, en op een betekenisvolle afhandeling van het voorval die zicht op herstel biedt voor alle betrokkenen. Tevens worden zodoende binnen de betrokken gemeenschap de vaardigheden vergroot met betrekking tot het zelf op een constructieve manier behandelen, oplossen en verwerken van conflicten

Bron: Project- en werkplan Pilot Jongerenrechtbanken in Nederland 2015, p. 3.

De missie zoals beschreven in het Project- en werkplan van de jongerenrechtbank is gestoeld op het bij elkaar brengen van de dader en het slachtoffer met de directe maatschappelijk omgeving en ligt de nadruk op de verantwoordelijkheid van de gemeenschap en op een afhandeling die zicht op herstel biedt voor alle betrokkenen. Dit sluit aan bij het principe van herstelrecht, waarbij het herstellen van de schade centraal staat en de nadruk ligt op een open dialoog.

Doelstellingen

- 1. Jongeren nemen verantwoordelijkheid voor hun handelen, en herstellen de schade en het leed van het slachtoffer dat daardoor is veroorzaakt, zoveel mogelijk zelf (verantwoordelijkheid & herstel).*
- 2. Jongeren leren op een actieve en positieve manier het rechtssysteem en zijn deelnemers kennen (kennis & rolmodellen).*
- 3. Jongeren leren sociale vaardigheden, zoals organiseren, presenteren, motiveren en beslissen (leren & groeien).*
- 4. Jongeren ontwikkelen commitment ten aanzien van de gemeenschap waarin zij leven (sociale cohesie & gemeenschapszin).*

Bron: Project- en werkplan Pilot Jongerenrechtbanken in Nederland 2015, p. 3.

In de doelstellingen van de jongerenrechtbank zijn verschillende theorieën verankerd. Doelstelling 1 stoelt op het *herstelrecht*, waarbij jongeren verantwoordelijk worden gehouden

³⁶ Brugman e.a. 2008, p. 223.

voor hun handelen en de schade herstellen die is verricht. Doelstelling 2 is gericht op het principe van *procedural justice*, waarbij alle jongeren die deelnemen aan de jongerenrechtbank op een positieve manier kennis maken met het rechtssysteem en zijn deelnemers. Doelstelling 3 en doelstelling 4 zijn verankerd in het principe van *peer pressure* en het *herstelrecht*, waarbij Jeugdigen beter op leeftijdsgenoten reageren, zich meer verantwoordelijk voelen en er de nadruk ligt op een open dialoog met de gemeenschap.

Veronderstelde effectiviteit van de jongerenrechtbank en de beoogde doelgroep

Wat is er bekend over de effectiviteit van jongerenrechtbanken? In deze paragraaf worden een aantal gezaghebbende onderzoeken beschreven die betrekking hebben op de effectiviteit van de jongerenrechtbank, wat betreft het voorkomen van conflicten op school en later delinquent gedrag. De keuze voor het beschrijven van deze specifieke onderzoeksresultaten is gemaakt op basis van het bestuderen van de wetenschappelijke literatuur op dit terrein. Er is voor gekozen om gezaghebbende studies te bespreken die betrekking hebben op projecten die vergelijkbaar zijn met de jongerenrechtbank in Nederland. Opgemerkt dient te worden dat met dit overzicht geen volledigheid wordt nagestreefd in het presenteren van eerdere onderzoeken.

Jongerenrechtbanken zijn voornamelijk in de Verenigde Staten ontwikkeld en worden sinds de jaren negentig veelvuldig toegepast.³⁷ Zodoende is er veel Amerikaanse literatuur over jongerenrechtbanken (ook wel: *youth courts* of *teen courts*). Jongerenrechtbanken zijn er in verschillende modellen.³⁸ De meest gebruikte vorm in de Verenigde Staten is het 'adult judge model', hierbij bekleden de jongeren de taak van de jury, advocaat en aanklager en is alleen de rechter een volwassene.³⁹ De jongeren die meedoen aan de jongerenrechtbank (de doelgroep) is doorgaans tussen de leeftijd van 10-17 jaar oud.⁴⁰ Kenmerkend daarbij is dat de jongerenrechtbank vaker wordt ingezet voor de jongere minderjarigen tussen de 10 en 15 jaar.⁴¹ Meestal gaat het om jongeren die hun eerste overtreding hebben begaan.⁴² Onderzoek van de Urban Institute naar tien jongerenrechtbanken in de Verenigde Staten laat zien dat de jongeren die voor een jongerenrechtbank worden gebracht veelal kleine delicten hebben begaan, zoals diefstal, baldadig gedrag, in het bezit zijn van alcohol en vandalisme.⁴³

Ondanks de populariteit van de jongerenrechtbanken in de Verenigde Staten, zijn er nog niet veel onderzoeken gedaan naar de effecten van jongerenrechtbanken.⁴⁴ De meeste onderzoeken die hebben plaatsgevonden, laten zien dat een jongerenrechtbank gunstige effecten heeft op bijvoorbeeld de recidive van jongeren en waarschijnlijk effectief zijn in het voorkomen van recidive.⁴⁵ Daarnaast laat onderzoek zien dat deelname aan jongerenrechtbanken mogelijk ook bijdraagt aan andere voordelen, zoals algemene

³⁷ Verberk 2005, p. 138.

³⁸ In het algemeen wordt er gekozen voor één van de volgende modellen: The adult judge, the youth judge, the youth tribunal en Peer jury; zie ook: Development Services Group 2010.

³⁹ Development Services Group 2010.

⁴⁰ Development Services Group 2010. Toch geldt dit niet voor alle jongerenrechtbanken, in het onderzoek van Verberk naar het Donald P. McCullum Youth Court in de Verenigde Staten zijn de meeste deelnemers juist 15 jaar en ouder (Verberk 2005, p. 124).

⁴¹ Butts, Buck & Coggeshall 2002, p. 1.

⁴² Butts, Buck & Coggeshall 2002, p. 1.

⁴³ Butts & Buck 2000, p. 4.

⁴⁴ De onderzoeken die in dit hoofdstuk zijn beschreven zijn niet uitputtend. Er zijn onderzoeken bestudeerd die herhaaldelijk terugkomen in de literatuur. Daarnaast zijn de onderzoeken betrokken die qua steekproef een grotere omvang hebben, dan kleinschaliger studies die hier buiten beschouwing zijn gelaten.

⁴⁵ Baas 2010, p.39.

tevredenheid na deelname, een positiever beeld van autoriteiten en meer kennis van het rechtssysteem.⁴⁶

In 2002 heeft er een grootschalig onderzoek plaatsgevonden naar youth courts in opdracht van de 'Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention' van het U.S. Department of Justice door Butts, Buck en Coggeshall.⁴⁷ In deze studie zijn vier youth courts onderzocht in Alaska, Arizona, Maryland en Missouri. In dit onderzoek – waarin het recidiverisico is onderzocht – concludeerden de onderzoekers dat de youth courts een 'promising alternative' zijn. Daarbij merken de onderzoekers op dat naarmate de betrokkenheid van alle jongeren bij de youth courts groter is, de recidive onder de jeugdige overtreeders afneemt.⁴⁸ Ook concluderen de onderzoekers dat er meer onderzoek nodig is naar de effectiviteit van youth courts. Een vraag die in dit onderzoek onbeantwoord blijft is of de kwaliteit dan wel de kwantiteit van 'peer-to-peer pressure' ervoor zorgen dat youth courts werken.

In het kader van het onderzoek 'Rechter onder de mensen?' heeft Verberk in de periode 2003-2004 een dieptestudie uitgevoerd naar het functioneren van het Donald P. McCullum Youth Court in Oakland.⁴⁹ Uit het onderzoek blijkt dat deze youth court succesvol is. De aanpak zorgt voor vermindering van recidive onder 'first offenders', de deelnemers van de jongerenrechtbank rapporteren daarnaast dat hun 'life skills' zijn verbeterd, zij beter zelfstandig kunnen denken, zij een groter verantwoordelijkheidsgevoel hebben gekregen en dat hun vermogen 'to stay safe' is verbeterd. Het onderzoek laat echter ook zien dat de aanpak tekortkomingen kent en er verbetering mogelijk is. Verberk geeft een aantal aandachtspunten, waarmee een Nederlandse jongerenrechtbank rekening zou moeten houden. Hierbij signaleert ze allereerst hoe belangrijk het is om goede afspraken te maken tussen de politie en de youth courts. Daarnaast signaleert ze dat de kwaliteit van de 'youth attorney' wisselend is en deels ligt aan de individuele capaciteiten van de 'advocaten', en deels aan een verschil in ervaring. Het is volgens Verberk relevant dat hiertoe bijvoorbeeld een (praktijk)test ontwikkeld zou kunnen worden om te beoordelen of de jongere voldoende vaardigheden heeft om een zaak tot een goed einde te brengen. Ook pleit Verberk voor een betere begeleiding en instructie van de jury die bestaat uit jeugdigen. Tevens is de kwaliteit van de medewerkers van de organisatie van belang. Ten slotte stelt Verberk dat het van cruciaal belang is om goede afspraken te maken met de ketenpartners (de politie en het OM) – waarbij zaken die naar hen worden terugverwezen, serieus en met voorrang aangepakt dienen te worden.⁵⁰

Niet alle onderzoeken naar jongerenrechtbanken hebben echter succesvolle uitkomsten, zo blijkt uit het onderzoek van Stickle, Connell, Wilson en Gottfredson uit 2008.⁵¹ In deze studie naar een *teen court* in Maryland werd een onderzoek uitgevoerd naar de vermindering van recidivecijfers en de verbetering van houdingen en meningen van deelnemers van de jongerenrechtbank, vergeleken met een controlegroep die formeel door het Department of Juvenile Services werden behandeld. De resultaten toonden minder gunstige effecten voor de jongeren die deelnamen aan de jongerenrechtbank vergeleken met de controlegroep. De jongeren die deelnamen aan de jongerenrechtbank vertoonden significant meer delinquent gedrag en scoorden slechter wat betreft hun opvattingen over de gebruikelijke regels. De auteurs stellen onder andere dat het gebruik van leeftijdsgenoten tijdens de jongerenrechtbank

⁴⁶ Mcleod 1999; Swink 1998; Wells, Minor & Fox 1998; LoGalbo 1998.

⁴⁷ Butts, Buck & Coggeshall 2008.

⁴⁸ Zie ook Verberk 2005, p. 73.

⁴⁹ Verberk 2005, p.138-140.

⁵⁰ Verberk 2005, p. 138-140.

⁵¹ Stickle e.a., *Journal of Experimental Criminology* 2008.

geen recidive vermindert of voorkomt voor jongeren die kleine overtredingen begaan. Uiteindelijk concluderen de onderzoekers dat de jongerenrechtbank niet bijdraagt aan de re-integratie van de jeugdige overtreder. Vanwege deze resultaten adviseren de onderzoekers dat er zorgvuldig moet worden omgegaan met het opzetten van meer van youth courts. Er is meer onderzoek nodig naar de effectiviteit van youth courts, ten eerste om het verband tussen de interventie en het voorkomen van recidive verder te onderzoeken en ten tweede om uitkomsten te kunnen generaliseren naar andere youth courts.

De hier beschreven onderzoeken laten wisselende resultaten zien, wat betreft de effectiviteit van jongerenrechtbanken. De Amerikaanse youth courts kunnen echter niet een-op-een vergeleken worden met de Nederlandse jongerenrechtbank, omdat de sociale en juridische context in deze landen verschillend is. Het is van belang om te weten in hoeverre jongerenrechtbanken een positief effect hebben op het voorkomen van conflicten in school en later delinquent gedrag. De effectiviteit van de pilot jongerenrechtbanken die in Amsterdam wordt uitgevoerd vormt geen onderdeel van dit deel van het onderzoek, maar zal in het derde pilotjaar (2017-2018) onderzocht worden.

3. De training jongerenrechtbank

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de vraag in hoeverre de pilot jongerenrechtbanken wordt uitgevoerd als het gaat om het opleiden van leerlingen. Allereerst wordt – aan de hand van de interviews met docenten, projectleiders en leden van de jongerenrechtbank – de aanmelding en selectie van de leerlingen voor de jongerenrechtbank besproken. Vervolgens wordt besproken hoe de opleiding van de leerlingen is vormgegeven. De informatie is gebaseerd op het document Trainingsprogramma 2015/2016 (versie 15.10.21), interviews met leerlingen, projectleiders en docenten en de observatie van het volledige trainingsprogramma op school A.

Aanmelding en selectie van leerlingen

De voorlichting van de leerlingen over het bestaan van de jongerenrechtbank en de mogelijkheid om hieraan deel te nemen, verschilt per school. Op school A wordt één uur lang een voorlichting gegeven. Door een docent wordt aangeraden hier een lid van de jongerenrechtbank bij aanwezig te laten zijn. Op school B gaan een politieagent, projectleider, rechter en een lid van de jongerenrechtbank langs de klassen waarbij een kort filmpje met stellingen wordt afgespeeld. Op school C wordt de jongerenrechtbank aan het begin van het schooljaar tijdens de activiteitenmarkt gepresenteerd.

Deze manier van voorlichten wordt positief gewaardeerd door de geïnterviewden, maar er worden wel mogelijkheden voor verbetering genoemd. De werving is gericht op leerlingen van de bovenbouw. Docenten en projectleiders geven aan dat het in overweging genomen kan worden om al in het derde jaar te beginnen met het geven van trainingen, zodat de leerlingen langer profijt hebben van de training en meer ervaring op kunnen doen. Verder kan er over na worden gedacht om ook vmbo-leerlingen deze mogelijkheid te bieden.

Alle leerlingen hebben zich naar eigen zeggen aangemeld voor de jongerenrechtbank door zich te melden bij de docent die hier over gaat en door een motivatiebrief te schrijven. Redenen voor deelname zijn onder andere het hebben van invloed op wat er binnen de school gebeurt, bijdragen aan de sfeer op school, meer leren over het recht en opbouwen van het cv. Dit laatste punt hangt samen met de tendens dat er tegenwoordig minder naar cijfers wordt gekeken en meer naar wat een leerling allemaal naast de opleiding doet, aldus een afdelingsleider. Uit de interviews met docenten en projectleiders blijkt dat het voor sommige leerlingen een manier is om op plekken te komen waar zij normaal niet komen en om in contact te komen met andere mensen.

Bij twee van de drie scholen waren er meer aanmeldingen dan plekken, bij de andere school waren er net genoeg aanmeldingen. Naast selectie bij de aanmelding blijft het ook mogelijk om bij de trainingen te selecteren, onder meer op basis van de getoonde motivatie.

Training

In het trainingsboek staan de theoretische grondslagen van de jongerenrechtbank beschreven. Een volledig bijgewerkte en bijgehouden werkmap inclusief alle deelopdrachten is een vereiste voor deelname aan de jongerenrechtbank, zo staat in het trainingsboek. De leerlingen zijn zelf verantwoordelijk voor het beheer van het trainingsboek en het maken van de opdrachten. De stof wordt niet getoetst en de opdrachten worden niet gecontroleerd. Het trainingsboek is eigendom van de leerlingen en wordt gebruikt tijdens de zaken.

Per week staan in het trainingsboek de leerdoelen, het programma en het benodigde materiaal beschreven. Voorts bevat het trainingsboek een draaiboek voor de zittingen en bijlagen, zoals de checklist voor melders, instemmingsformulieren, een informatieblad, een Wie

Wat Waar-formulier, een geheimhoudingsverklaring, de verschillende scripts voor de rechter, aanklager en advocaten, gespreksmodellen, mogelijke hersteltaken en een conceptuitspraak.

Opbouw training

De training is verdeeld over zes dagdelen, met de volgende thema's:

1. Kennismaking, straf- en herstelrecht en jongerenrechtbank
2. Communicatie en gespreksvoering (deel 1)
3. Communicatie en gespreksvoering (deel 2)
4. Bezoek aan de rechtbank en reflectie
5. Rollenspellen en zaken bespreken
6. De jongerenrechtbank: zitting en uitreiking certificaat

Bij school A zijn de trainingen geobserveerd. De eerste trainingsdag vond plaats op een politiebureau. De training werd gegeven door twee trainers (twee projectleiders) en een politieagente. Ook was er een docent aanwezig. Na een voorstelronde en tijd voor de leerlingen om een opdracht te maken, gaf de politieagente een presentatie over het strafrecht en de rol van de politie daarin. Vervolgens kregen de leerlingen een rondleiding. Daarna gaf één van de trainers een presentatie over het strafrecht en het herstelrecht. Daarna moesten de leerlingen een opdracht maken naar aanleiding van de informatie die zij hadden gekregen tijdens deze eerste training. De tweede en derde trainingsdagen vonden plaats op school. Een presentatie van de trainers werd steeds afgewisseld met rollenspellen. Voor de vierde trainingsdag gingen de leerlingen naar de rechtbank van Amsterdam. De leerlingen kregen een presentatie van een trainer en mochten vragen stellen. Vervolgens woonden zij een zitting van de politierechter bij. Een advocaat vertelde de leerlingen hoe de zitting wordt voorbereid en legde de uitspraak uit. De leerlingen kregen de gelegenheid om vragen stellen. Ook kregen zij een rondleiding door het gebouw. Tijdens de vijfde training, die op school plaatsvond, werden de verschillende rollen binnen de jongerenrechtbank besproken en de leerlingen oefenden met de rollen. Bij deze training waren naast een trainer en een docent, een rechter, een advocaat en een officier van justitie aanwezig. Tijdens de zesde training werd een oefenzitting gehouden waarbij de leerlingen met alle rollen oefenden. Ook vond de beëdiging voor de jongerenrechtbank plaats.

Tijdens de trainingen werden theorie en oefeningen, zoals rollenspellen, afgewisseld. Er was voldoende gelegenheid voor vragen en eigen inbreng. De trainingen verliepen over het algemeen grotendeels rustig, al waren er soms wat vertragingen en momenten waarop de groep onrustig en ongeconcentreerd was. Na afloop werd steeds met de leerlingen geëvalueerd hoe het praktijkgedeelte ervaren werd en wat er verbeterd kon worden. Er heerste een open sfeer, waarbij ook ruimte was voor de leerlingen om vragen te stellen of opmerkingen te maken.

De aanwezigheid van de leerlingen bij de trainingen werd erg belangrijk bevonden. Gemiste trainingen moesten worden ingehaald, anders was beëdiging niet mogelijk. Op school C bleek het inhalen van trainingen overigens niet mogelijk. Hier is het voorgekomen dat een leerling wegens ziekte verzuimde en vervolgens de training niet mocht afmaken.

Ervaringen leerlingen

De leerlingen zijn gevraagd naar hun ervaringen met de trainingen. De leerlingen waren over het algemeen zeer positief. Wel wordt door verschillende leerlingen aangegeven dat de trainingen soms lang duurden en dat er niet zo veel rekening werd gehouden met de spanningsboog van de leerlingen. Het oefenen met zaken en de stappenplannen werden handig bevonden en ook waren de leerlingen enthousiast over het bezoek aan de rechtbank. De training waarbij er een

officier, rechter en advocaat kwamen, heeft hen bij het uitoefenen van die rollen in de jongerenrechtbank geholpen, aldus de leerlingen. Verschillende leerlingen gaven aan dat er genoeg ruimte was voor eigen inbreng.

4. De selectie van zaken

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de volgende vragen: Hoe vindt de selectie van zaken plaats binnen het huidige pilotproject? Wat is op basis van deze selectie de uiteindelijke doelgroep van de jongerenrechtbank? En in hoeverre wordt het project jongerenrechtbank uitgevoerd zoals beschreven in het draaiboek als het gaat om het type overtredingen? Hiertoe worden steeds eerst de relevante bepalingen uit het draaiboek weergegeven, waarna aan de hand van de observaties en interviews wordt besproken hoe deze bepalingen in de praktijk uitwerking vinden. Achtereenvolgens wordt gekeken naar de aanmelding en selectie, doelgroep en voorwaarden voor behandeling van een zaak door de jongerenrechtbank.

4.1. Aanmelding en selectie

1.1 Een incident, conflict of strafbaar feit op school wordt meestal gemeld bij de directeur, teamleider of mentor.

Die kan in een afzonderlijk gesprek met beide partijen aan beide partijen voorstellen de zaak aan te melden bij de jongerenrechtbank via de aanklager namens de school.

1.2 Soms volgt er op een incident een schorsing of lesverwijdering/time out.

Na een lesverwijdering is een aanmelding geen probleem. De school kan aan partijen voorstellen om een incident na een lesverwijdering/time out/schorsing voor te leggen aan de jongerenrechtbank om te bepalen wat er verder moet gebeuren.

De school kan een zaak met goedkeuring van beide partijen aan de jongerenrechtbank voorleggen om de inhoud (schorsing) of voorwaarden (voorwaardelijke schorsing) te bepalen voor de schorsing. De jongerenrechtbank geeft een bindend advies.

1.3 Een zaak kan via de directeur, teamleider of mentor worden gemeld bij de jongerenrechtbank (zie checklist melders, bijlage 1a):

- als de zaak geschikt is voor de jongerenrechtbank

- als de leerling(en) en de ouder(s)/vertegenwoordigers daar na een persoonlijk gesprek mee instemmen.

Als er twijfel is of een zaak geschikt is, kunnen leden van de jongerenrechtbank advies inwinnen bij een juridisch adviseur van de Stichting Jongerenrechtbanken.

2.1 Via een instemmingsformulier (bijlage 1b voor de beschuldigde en 1c voor het slachtoffer/benadeelde) wordt aan de ouders en leerling(en) gevraagd in te stemmen met behandeling van de zaak voor de jongerenrechtbank. In dat te ondertekenen formulier staat ook dat zij zich binden aan de uitspraak van de jongerenrechtbank.

2.2 Er is een informatieformulier beschikbaar voor betrokkenen (bijlage 1d) dat ook gebruikt kan worden om alle ouders en leerlingen te informeren.

Geschiktheid van de zaak

Ingevolge de hierboven aangehaalde bepalingen uit het Draaiboek voor de zittingen en bijlagen bij het Trainingsprogramma⁵² kan een zaak via de directeur, teamleider of mentor van een school gemeld worden bij de jongerenrechtbank. Hiervoor is onder meer vereist dat de zaak geschikt is voor de jongerenrechtbank. Volgens de checklist, welke als bijlage is opgenomen in het draaiboek, moet de directeur, teamleider of mentor nagaan of een incident voldoet aan de voorwaarden die aan een incident worden gesteld om voor behandeling door de jongerenrechtbank in aanmerking te komen. Eventueel kan hij overleggen met een lid van de jongerenrechtbank. Op basis van deze bepalingen lijkt het erop dat de directeur, teamleider of

⁵² Zoals opgenomen in het Trainingsprogramma 2015/2016 (versie 15.10.21), p. 75 e.v.

mentor de geschiktheid beoordeelt. In het draaiboek staat echter dat, bij twijfel over de geschiktheid van een zaak, door de leden van de jongerenrechtbank advies kan worden ingewonnen bij een juridisch adviseur van de Stichting Jongerenrechtbanken.⁵³ Gelet op dit laatste lijkt het zo te zijn dat de leden van de jongerenrechtbank de geschiktheid van de zaak (mede) kunnen beoordelen. Dit terwijl de geschiktheid van de zaak al beoordeeld moet zijn voordat een zaak bij de jongerenrechtbank kan worden aangemeld.

Uit de interviews blijkt dat het, afhankelijk van de organisatiestructuur, per school verschilt wie de geschiktheid van de zaak beoordeelt. Bij school A beoordelen teamleiders of de zaak geschikt is alvorens zij een zaak aanleveren bij de interne trekkers (twee docenten). De interne trekker neemt in samenspraak met de teamleider de beslissing of een zaak wordt voorgedragen aan de jongerenrechtbank. Op school B melden de (deel)schoolleiders (bestaande uit de directrice, adjunct-directeur en deelschoolleiders) zaken aan bij een docent, na mondeling overleg over de geschiktheid van de zaak. Bij school C zijn de afdelingsleiders (de vier leiders van de verschillende jaarlagen) verantwoordelijk voor de aanmelding van zaken. De teamleider neemt de beslissing of een zaak uiteindelijk voorgedragen mag worden aan de jongerenrechtbank.

Op de drie scholen worden de leerlingen van de jongerenrechtbank niet of zeer beperkt betrokken bij het bepalen van de geschiktheid van zaken voor behandeling door de jongerenrechtbank. Dit lijkt overigens door de meeste geïnterviewde leerlingen niet als probleem te worden ervaren. Een leerling van school C geeft bijvoorbeeld wel aan dat hij vindt dat de jongerenrechtbank advies moet kunnen geven aan de afdelingsleider waarom een zaak al dan niet voor de jongerenrechtbank moet worden gebracht. Het is opvallend dat bij school B soms ook meerdere leerlingen die van het zelfde incident worden beschuldigd, tegelijk worden voorgeleid. In het draaiboek staat hier niets over vermeld.

Uit de interviews blijkt dat er veel barrières zijn in het aanmeldingstraject, waardoor zaken de jongerenrechtbank wellicht niet halen terwijl zij wel geschikt zouden zijn. Deze zaken worden dan, ondanks de geschiktheid voor behandeling door de jongerenrechtbank, afgedaan door bijvoorbeeld de afdelingsleider (school C) of teamleider (school A). Volgens docenten en projectleiders hangt het van verschillende factoren af of een zaak door kan gaan, waaronder de vraag of een zaak binnen de criteria van de jongerenrechtbank valt, de bereidheid om de zaak aan te melden (vertrouwen in het verschijnsel van jongerenrechtbank), de medewerking van de partijen, de tijd die het kost en de praktische mogelijkheden (lesroosters, toets weken, beschikbare lokalen) om de jongerenrechtbank bij elkaar te krijgen, de toestemming van ouders, de vraag of de benadeelde aangifte wil doen bij de politie (dan kan een zaak niet voor de jongerenrechtbank komen; zie paragraaf 4.3) en de vraag of de beschuldigde al een aantekening bij de politie heeft of al eens voor de jongerenrechtbank is verschenen (een jongere mag namelijk maar één keer voor de jongerenrechtbank komen⁵⁴; zie paragraaf 4.3). Een afdelingsleider van school C geeft aan dat veel zaken niet bij de jongerenrechtbank terecht komen vanwege het lik-op-stuk beleid dat er op school gevoerd wordt: incidenten worden meteen aangepakt, waardoor niet aan de jongerenrechtbank toegekomen wordt. Docenten zetten vaak in op directe interventie.

⁵³ In de praktijk blijkt niet dat hiervan gebruik is gemaakt, daarom blijft dit onderwerp onbesproken in dit onderzoeksrapport.

⁵⁴ Eén projectleider heeft echter aangegeven dat het volgens hem mogelijk moet zijn om een jongere ook een tweede keer voor de jongerenrechtbank te laten komen, indien het om een ander feit gaat als waarvoor hij eerder voor de jongerenrechtbank heeft moeten verschijnen.

Instemming

Naast de geschiktheid van de zaak is voor het aanmelden van een zaak bij de jongerenrechtbank vereist dat de jongere (d.w.z. de beschuldigde) en zijn ouder(s) – na een persoonlijk gesprek – aangeven mee te zullen werken. In de tweede paragraaf van het draaiboek staat dat via een instemmingsformulier aan de ouders en leerling(en) wordt gevraagd om in te stemmen met behandeling van de zaak voor de jongerenrechtbank. In dat te ondertekenen formulier staat ook dat zij zich binden aan de uitspraak van de jongerenrechtbank. De informatie over de instemming van de leerling en diens ouder(s) is op basis van de observaties beperkt. Slechts in twee geobserveerde zaken is bekend dat zowel de leerling als diens ouder akkoord is gegaan met behandeling van de zaak door de jongerenrechtbank. Het is van belang dat zowel de beschuldigde als de ouder expliciet instemming verlenen en dat dit bekend wordt gemaakt aan de leden van de jongerenrechtbank, gezien het feit dat deze instemming een belangrijke voorwaarde vormt voor behandeling van de zaak door de jongerenrechtbank.

Behandeling door de jongerenrechtbank na schorsing

Indien een leerling na een incident geschorst of uit de les verwijderd wordt, kan de zaak volgens het draaiboek alsnog worden aangemeld bij de jongerenrechtbank. De jongerenrechtbank kan dan een bindend advies geven over de inhoud van de schorsing of de voorwaarden van een voorwaardelijke schorsing. Een projectleider geeft aan dat een schorsing een tijdelijke voorziening is, indien er nog geen herstel heeft plaatsgevonden met betrekking tot wat is aangericht voor de leerling, is behandeling door de jongerenrechtbank niet uitgesloten.

In de beide geobserveerde zaken op school B waren de beschuldigten naar aanleiding van het incident al geschorst. De rechters hebben in deze zaken aanvullende herstelmaatregelen opgelegd, waarbij zij wel rekening hebben gehouden met het feit dat de beschuldigde al eerder was geschorst.

4.2. Doelgroep

Op basis van de geobserveerde en geregistreerde zaken kan worden gesteld dat de beschuldigde vaker man is dan vrouw (dertien jongens en drie meisjes) en tussen de twaalf en zestien jaar oud is. De beschuldigten zitten in het eerste, tweede, derde of vierde leerjaar en gaan bijna allemaal naar het vmbo of de mavo. Eén van de beschuldigten zit op het havo.

Aan de docenten en projectleiders is gevraagd wat volgens hen de doelgroep van de jongerenrechtbanken is, als het gaat om de beschuldigten. De antwoorden verschillen sterk per persoon. Volgens een projectleider omvat het bijvoorbeeld alle leerlingen die verantwoordelijkheid willen nemen. Anderen bakenen de doelgroep af door alleen de onderbouw hieronder te scharen. Volgens een afdelingsleider gaat het alleen om *first offenders*, omdat bij leerlingen die vaker incidenten veroorzaken vaak sprake is van onderliggende problematiek waardoor zij beter naar een schoolpedagoog of schoolarts gestuurd kunnen worden. Een docent van school B geeft aan dat vaak sprake is van beïnvloedbare jongeren met een lastige thuissituatie. Een projectleider geeft juist aan dat het opmerkelijk is dat de beschuldigten brave jongens zijn. Hij spreekt van een gevoel van willekeur in de aanmelding van zaken, omdat het voor hem niet duidelijk is welke criteria gebruikt worden voor aanmelding van een zaak.

4.3. Voorwaarden voor behandeling van een zaak door de jongerenrechtbank

1.4 Voorwaarden:

- *Het gaat om kleine incidenten en feiten zoals onder andere:
kleine mishandeling (geen ziekenhuisbezoek)
diefstal
vandalisme en vernieling
fraude (inbraak in Magister)
bedreiging
vechtpartijtjes
vuurwerkmisbruik op school
pesten
andere zaken waarvoor schorsing dreigt.*
- *Er is geen aangifte gedaan (een melding (mutatie) bij de politie staat behandeling door de jongerenrechtbank niet in de weg)*
- *Alleen (materiele) schade tot 500 euro*
- *Leerlingen kiezen vrijwillig voor een behandeling door de jongerenrechtbank*
- *Leerlingen willen verantwoordelijkheid nemen voor het incident of conflict en de afhandeling ervan*
- *Het gaat in principe om een incident of conflict tussen leerlingen of tussen leerling en school*
- *De deelnemers willen actief betrokken worden bij het herstel van de schade (zowel materieel als immaterieel) dat door het incident is veroorzaakt*

Een verscheidenheid aan zaken kan door de jongerenrechtbank worden behandeld. Het draaiboek noemt een opsomming van incidenten die behandeld kunnen worden, waarvan een groot deel in de praktijk ook al door de jongerenrechtbank zijn behandeld. De opsomming is breed geformuleerd, doordat enerzijds vaak niets wordt vermeld over de omvang of zwaarte van het incident ('vuurwerkmisbruik op school' zegt bijvoorbeeld niets over de aard en omvang van dit misbruik) en anderzijds alle 'andere zaken waar schorsing voor dreigt' voor behandeling door de jongerenrechtbank in aanmerking komen. Alhoewel incidenten in strijd met de Wet wapens en munitie niet in het draaiboek worden genoemd, zijn deze incidenten bijvoorbeeld wel meermaals door de jongerenrechtbank behandeld.

In het draaiboek worden fraude, lichte mishandeling, bedreiging, vernieling en vandalisme, pesten en vechtpartijtjes genoemd, maar deze zaken zijn niet het onderwerp geweest van een geobserveerde, geregistreerde of tijdens de interviews besproken zaak. Op school B bestaan mini-mediators, dit zijn leerlingen uit de onderbouw die zijn opgeleid om zaken op te lossen waarbij het gaat om pesten. Wanneer pesten op school B tot een vechtpartij leidt, kan het voor een jongerenrechtbank komen, maar anders kan de zaak naar de mini-mediators. Een afdelingsleider van school C noemt ook dat pesterijen die kunnen uitmonden tot een vechtpartij, kunnen worden voorgelegd.

Over een aantal incidenten lijkt onder de jongeren, docenten en projectleiders verdeeldheid te bestaan als het gaat om de vraag of deze incidenten door de jongerenrechtbank behandeld kunnen worden. Op school B is bijvoorbeeld met de jongeren van de jongerenrechtbank besproken of roken op het schoolplein ook een zaak voor de jongerenrechtbank is, dat vonden zij van niet. Onder docenten en projectleiders bestaat voorts verdeeldheid over de vraag of schoolverzuim in aanmerking zou komen voor behandeling door de jongerenrechtbank, aangezien dit ook beschouwd kan worden als een zaak die naar de leerplichtambtenaar opgestuurd zou moeten worden. Volgens sommigen past schoolverzuim binnen de uitgangspunten van de jongerenrechtbank, terwijl anderen vinden dat het een zaak is voor de

verzuimcoördinator. Een afdelingsleider geeft aan dat de leerplichtambtenaar wellicht als benadeelde partij betrokken kan worden. In geen van de geobserveerde of geregistreerde zaken is schoolverzuim overigens onderwerp van de zitting geweest.

In de geobserveerde en geregistreerde zaken ging het niet altijd om een incident tussen leerlingen of tussen een leerling en de school. Soms was een derde betrokken bij het incident als benadeelde, hierbij kan gedacht worden aan een eigenaar van een winkel waar het incident zich heeft afgespeeld. Een projectleider geeft aan dat dit moet kunnen. Een afdelingsleider van school C geeft daarentegen aan dat zij dit lastig vindt. Zij geeft aan dat zodra een school een zaak op zich neemt, deze school ook verantwoordelijk neemt voor wat leerlingen buiten de school doen, terwijl dit niet altijd juist is. Indien een zaak invloed heeft op het functioneren van de leerling op school, moet de school er volgens haar echter wel wat mee doen.

Ook over de vraag of een conflict tussen een leerling en een docent door de jongerenrechtbank behandeld moet kunnen worden, bestaat verdeeldheid onder de geïnterviewden. Zowel door een docent van school A als door een projectleider wordt aangegeven dat een dergelijk conflict niet geschikt is voor behandeling door de jongerenrechtbank. Het draaiboek noemt een dergelijk conflict ook niet als mogelijk door de jongerenrechtbank te behandelen incident. Een leerling van de jongerenrechtbank van school A geeft aan dat conflicten waarbij docenten betrokken zijn ook gewoon voor de jongerenrechtbank moeten kunnen komen, maar dat het onwaarschijnlijk is dat dit gaat gebeuren. Hij geeft aan dat docenten de jongerenrechtbank zien als iets voor leerlingen.

In geen van de zaken was eerder aangifte gedaan bij de politie. De schade kwam het bedrag van €500,00 in geen enkele zaak te boven. De beschuldigen hebben steeds vrijwillig voor een behandeling door de jongerenrechtbank gekozen. Uit de interviews met de beschuldigen, die voor de jongerenrechtbank zijn gekomen, blijkt dat zij duidelijk voor ogen hadden wat de consequenties waren van het al dan niet deelnemen aan de jongerenrechtbank. De beschuldigen wilden allen de verantwoordelijkheid nemen voor hetgeen voorgevallen was en door de jongerenrechtbank behandeld werd. De partijen wilden actief betrokken worden bij het herstel van de schade. Zij stemden in met de herstelmaatregel en stelden in een voorkomend geval – na overleg met hun advocaat – ook zelf mogelijke herstelmaatregelen voor.

5. Het verloop van de zittingen

Na de aanmelding van een zaak, kan deze door de jongerenrechtbank worden behandeld. In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de volgende onderzoeksvraag: In hoeverre wordt het project jongerenrechtbank uitgevoerd zoals beschreven in het draaiboek als het gaat om het verloop van de zittingen? De vraag wordt – middels observaties en interviews – beantwoord aan de hand van hetgeen in het draaiboek vermeld staat met betrekking tot de zitting. Achtereenvolgens wordt gekeken naar de voorbereiding van de zitting, de aanwezigen bij de zitting en het verloop van de zitting.

5.1. Voorbereiding

De jongeren hebben tijdens de training geleerd hoe een zitting voorbereid moet worden. In paragraaf 3 van het draaiboek en de bijbehorende checklists worden enkele bepalingen en handvatten gegeven met betrekking tot de voorbereiding van de zitting.

3.1 De jongerenrechtbank vult een WWW (Wie Wat Waar) formulier in (zie bijlage 2) en schrijft eventuele getuigenverklaringen op.

Die documenten wordt met de instemmingsformulieren gekopieerd en is het dossier.

De jongerenrechtbank moet volgens het draaiboek een WWW-formulier invullen. Het moment waarop het incident heeft plaatsgevonden, wie en welke klas daarbij betrokken waren, wie de benadeelde was en de locatie van het incident worden op het formulier genoteerd. Verder moet een korte omschrijving van het incident worden gegeven. Verklaringen van de beschuldigde of benadeelde(n) en getuige(n) kunnen worden bijgevoegd. De onderzoekers hebben bij de observaties van de zittingen geen inzage gehad in de dossiers. Dientengevolge kan geen nadere informatie over dit onderdeel van de voorbereiding worden gegeven.

3.2 Het team van de jongerenrechtbank stelt een datum vast voor behandeling binnen 7 dagen na melding en wijst uit hun midden drie rechters, een advocaat voor de beschuldigde en een advocaat voor het slachtoffer/benadeelde en een aanklager namens de school aan.

De tijd tussen de melding en de zitting kan niet voor elke zaak met zekerheid worden gegeven. Wel is duidelijk dat de tijd tussen hetgeen voorgevallen is en de geobserveerde of geregistreeerde zitting tussen de 6 en 15 dagen bedraagt.⁵⁵ In de interviews wordt over het algemeen door docenten en projectleiders aangegeven dat de termijn van zeven dagen tussen de melding en de zitting haalbaar en wenselijk is.

Als er een zaak is, wordt eerst gekeken of er genoeg leden van de jongerenrechtbank bij elkaar kunnen komen. De leerlingen bepalen onderling wie welke rol op zich neemt. Indien nodig worden de leerlingen aangestuurd door docenten. Het kan voorkomen dat een lid van de jongerenrechtbank de beschuldigde of benadeelde goed kent. Het draaiboek vermeldt niets over hetgeen in een dergelijk geval moet gebeuren. De meeste geïnterviewde leerlingen geven aan dat zij dan niet de rol van rechter (of aanklager) aan kunnen nemen, maar wel advocaat kunnen zijn. Een leerling noemt dit zelfs logisch, omdat je dan de achtergrond van de leerling goed kent, wat kan helpen bij de verdediging. Een benadeelde geeft aan dat ze een paar leerlingen van de jongerenrechtbank kende van gezicht en dat dat wel een veilig gevoel gaf. Een beschuldigde kende één van de rechters, maar vond dat ze onafhankelijk was. Een andere jongen geeft

⁵⁵ In één zaak bedroeg de tijd tussen het voorval en de zitting overigens 55 dagen. De reden hiervoor werd niet ter zitting genoemd.

daarentegen aan dat hij twee leden van de rechtbank herkende van vroeger, waardoor de procedure volgens hem niet helemaal neutraal meer was.

De leden van de jongerenrechtbank krijgen een aantal dagen van te voren een korte samenvatting van wat er is gebeurd en wie daar bij betrokken waren. De voorbereidingstijd duurt ongeveer een half uur. Het verzamelen van informatie gebeurt tijdens de zitting (aldus een lid van de jongerenrechtbank). De jongeren kunnen met elkaar overleggen of de projectleider of een docent om hulp vragen. Tijdens de observaties blijkt dat een belangrijk deel van de voorbereiding direct voorafgaand aan de zitting plaatsvindt. Het lokaal wordt dan al een half uur eerder gereserveerd, zodat de leerlingen de zitting samen met de projectleider kunnen voorbereiden.

3.3 Rechters, aanklager namens de school en advocaten nemen hun script door (bijlage 4a, 4b en 4c).

3.4 De beschuldigde en het slachtoffer/benadeelde krijgen elk een advocaat en overleggen met die advocaat voor de zitting.

Uit de observaties blijkt dat elke aanwezige benadeelde en elke aanwezige beschuldigde steeds ieder een eigen advocaat heeft. De advocaten voeren voorafgaand aan de zitting overleg met de beschuldigde respectievelijk benadeelde. Daarnaast staan in de scripts voor de rechters, aanklager en advocaten opdrachten voor de voorbereiding van een zaak. Bij elk script is ook een checklist opgenomen. Bij het script van de advocaat staat bijvoorbeeld dat een sfeer gecreëerd moet worden waarin de cliënt open wil praten. De advocaat moet de cliënt iets vertellen over het verloop van de zitting. Verder staat er dat de advocaat met de cliënt kan bespreken welke herstelacties hij voor zich ziet om de relatie met de ander weer te normaliseren. Ook wordt verteld welke sancties er gegeven kunnen worden.

Het merendeel van de geïnterviewde beschuldigten is tevreden met het werk van de advocaat. Een beschuldigde van school A geeft daarentegen aan dat zijn advocaat hem niet goed heeft geholpen tijdens de voorbereiding en de zitting zelf. Hij verwachtte iemand uit zijn klas of iemand die hij kent als advocaat en niet iemand uit de jongerenrechtbank.

3.5 Iedereen wordt uitgenodigd voor de zitting. Bij de uitnodiging worden een datum, tijdstip en zaalnummer genoemd.

De beschuldigten en benadeelden worden door een docent of een teamleider benaderd om deel te nemen aan de zitting voor de jongerenrechtbank. Deze docent of teamleider geeft hen de informatie over de datum en locatie van de zitting. Een beschuldigde van school A geeft aan dat haar ouders middels een brief zijn uitgenodigd. Zij moest de brief zelf aan haar ouders overhandigen. Het wordt gedurende het onderzoek niet duidelijk of ouders standaard schriftelijk worden uitgenodigd door de scholen. Per school wordt dit anders gedaan, namelijk telefonisch of schriftelijk. Uit de observaties blijkt dat in sommige gevallen de ouders niet zijn uitgenodigd. De aanwezigen bij de zitting komen in paragraaf 5.2 nader aan bod.

3.6 De zaal/het lokaal wordt gereserveerd.

3.7 De zittingsruimte van de jongerenrechtbank wordt op de dag van de zitting ingericht. De school zorgt voor iets te drinken in de zittingsruimte.

Voorafgaand aan de zitting wordt een klaslokaal ingericht als rechtbank. De jongerenrechtbank besluit tezamen met de projectleider hoe de opstelling er uit ziet. Meestal wordt in het midden van het lokaal een U-vormige opstelling gemaakt met tafels (soms staan de tafels los van elkaar, soms zijn zij aan elkaar geschoven). In een aantal gevallen zaten de rechters aan de ene lange kant van de U-vorm, de aanklager aan het hoofd en de beschuldigde met zijn advocaat aan de

andere lange kant van de U-vorm. In zaken waarbij een (advocaat van de) benadeelde aanwezig was, zat deze vaak ook aan het hoofd van de U-vorm. In de (oefen)zaken bij school C zaten de rechters aan het hoofd en de beschuldigen en benadeelden met hun advocaat, ieder aan een kant, voor de rechters.

3.8 Rechters, aanklager namens de school en advocaat trekken hun T shirt aan.

De rechters, aanklager en advocaten hadden regelmatig, maar zeker niet altijd, hun togashirt aan. Dit is een zwart T-shirt met daarop de afdruk van een witte bef. In een aantal zaken hadden niet alle leden van de jongerenrechtbank hun toga-shirt aan, doordat zij vergeten waren dit shirt mee te nemen.

Casus Tom – De voorbereiding

Zeven dagen nadat het incident heeft plaatsgevonden, moet Tom voor de jongerenrechtbank verschijnen. Hij heeft de zaak al voorbereid met zijn advocate. Zij hebben tijdens het voorbereidingsgesprek nagedacht over welke herstelmaatregelen zij kunnen voorstellen aan de rechtbank en ook heeft de advocate hem verteld hoe een zitting verloopt en wie daarbij aanwezig zijn. De leden van de jongerenrechtbank en de projectleider komen een half uur voordat de zitting begint bijeen in het lokaal om zich voor te bereiden. De aanklager en projectbegeleider denken samen na over passende herstelmaatregelen die aan de rechter voorgesteld kunnen worden. De rechters beslissen wie van hen de voorzitter wordt. Door de tafels in een U-vorm te zetten en de togashirts aan te trekken wordt het klaslokaal door de leden van de jongerenrechtbank omgetoverd in een zittingszaal. Tom mag binnen komen.

5.2. Aanwezigen

Ingevolge het draaiboek zijn de rechters, een aanklager, de beschuldigde en diens advocaat, de benadeelde(n) en diens advocaat, een begeleider en eventueel publiek aanwezig bij de zitting. Bij de geobserveerde zaken zijn steeds drie rechters, een aanklager en een beschuldigde en diens advocaat aanwezig. In geen enkele zaak is een getuige aanwezig, al is in één zaak bij school A wel een jongere uit de jongerenrechtbank getuige geweest van de overtreding. Zij trad op als advocaat van de benadeelde school. Op één zaak na is altijd een projectleider of docent aanwezig. Op school A bestaat de regel dat een docent aanwezig kan zijn, tenzij hij de beschuldigde leerling zelf in de klas heeft. Verder blijkt uit het observatieonderzoek dat in slechts één zaak een benadeelde aanwezig was. In vijf van de dertien geobserveerde of geregistreerde zaken was een advocaat van de benadeelde aanwezig.⁵⁶ Gezien het herstelrechtelijke karakter van de jongerenrechtbank valt de afwezigheid van de benadeelde op. Dat zou er mee te maken kunnen hebben dat in een aantal zaken de school of een persoon van buitenaf (zoals een winkeleigenaar) de benadeelde partij was en dat de belangen van deze partij dan behartigd werden door de aanklager (namens de school).

In één geobserveerde zaak was een ouder aanwezig. De mogelijkheid hiertoe staat niet in het draaiboek of in de protocollen en het verschildt per school of ouders uitgenodigd worden,

⁵⁶ In de meeste gevallen waren in beginsel ook steeds twee onderzoekers van de Universiteit Leiden aanwezig. Eén zitting bij school A werd bijgewoond door een journalist van een landelijke krant en een rechtbanktekenaar. Bij één zitting bij school A waren de leden van de nieuwe jongerenrechtbank als toeschouwers aanwezig.

maar sommige beschuldigen lijken hier wel behoefte aan te hebben. Ook ten aanzien van de terugkoppeling van informatie naar de ouders bestaan verschillen tussen scholen als het gaat om de wijze waarop wordt teruggekoppeld en welke informatie wordt gegeven aan ouders.

Casus Tom – De aanwezigen

De drie rechters, aanklager en de advocate van Tom zitten klaar als hij binnenkomt. Er is geen benadeelde aanwezig, omdat een docent en een hele klas benadeeld zijn door het incident. De benadeelde docent is voor de zitting reeds gesproken door de aanklager. Deze aanklager zal naast de belangen van de school ook de belangen van de benadeelde vertegenwoordigen, waardoor de rol van advocaat van benadeelde overbodig is. De advocate van Tom had hem verteld dat hij zijn ouders mee mocht nemen, maar Tom vond dit niet nodig. Verder zitten twee observanten voor het onderhavige onderzoek en de projectleider in het lokaal.

5.3. Verloop van de zitting

In deze paragraaf wordt aan de hand van het draaiboek van de jongerenrechtbank het verloop van de zitting besproken.⁵⁷

4.1 Rechters en aanklager namens de school en advocaten nemen plaats en zorgen dat ze een script (bijlage 4a en 4b en 4c) voor zich hebben. In bijlage 5 staat een overzicht van mogelijke hersteltaken.

4.2 De begeleider leidt de beschuldigde met zijn advocaat en het slachtoffer/benadeelde met zijn advocaat binnen en eventueel publiek.

In het script van de rechters staat stapsgewijs beschreven wat zij op een zitting moeten doen. Zo staat beschreven wat zij moeten vertellen aan de aanwezigen en wanneer welke persoon het woord krijgt. In het script en de bijbehorende checklist van de aanklager staan zijn taken voor en tijdens de zitting beschreven. Het script bevat ook enkele tips voor de aanklager. Ook het script en de bijbehorende checklist van de advocaten bevatten tips en een stappenplan voor de voorbereiding, het voorbereidingsgesprek met de cliënt en de zitting.

4.3 De voorzitter van de jongerenrechtbank heet iedereen welkom, legt uit welke zaak er aan de orde is met in het kort een uitleg van de procedure.

In de geobserveerde zaken werd door de voorzitter steeds beknopt uitleg gegeven over de procedure, wel werd bij een enkele zaak het voorstellen van de aanwezigen overgeslagen.

4.4 De voorzitter vraagt iedereen om vertrouwelijk om te gaan met wat er in de zitting wordt besproken.

4.5 De begeleider vraagt aanwezigen dit schriftelijk te bevestigen op een daartoe voorgedrukt formulier. Dat kan natuurlijk ook vooraf (bijlage 3).

In de geheimhoudingsverklaring wordt verklaard dat alles wat besproken zal worden tijdens de zitting van de jongerenrechtbank vertrouwelijk is en dat hij niets daarvan naar buiten zal brengen. De geheimhoudingsverklaring vermeldt dat in de uitspraak van de jongerenrechtbank nadere afspraken kunnen worden gemaakt inzake de geheimhouding. Tijdens de observaties is niet gebleken dat hier in de praktijk inderdaad nadere afspraken over zijn gemaakt. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat de onderzoekers de uiteindelijke uitspraak niet hebben ingezien. De

⁵⁷ De bepalingen met betrekking tot de taken van de adviesraad (regels 4.15 en 4.16 van het draaiboek) worden niet besproken, aangezien bij geen van de scholen met een dergelijke adviesraad wordt gewerkt.

leden van de jongerenrechtbank zijn beëdigd, hetgeen een plicht tot geheimhouding impliceert. Alle leden tekenen de uitspraak, waarmee geheimhouding wordt beloofd, aldus een projectleider. Alle andere aanwezigen moeten een geheimhoudingsverklaring tekenen. Een projectleider geeft aan dat de twee partijen zelf geen geheimhoudingsverklaring tekenen.

Aan de hand van de observaties kan gezegd worden dat de voorzitter het soms nalaat om iedereen te vragen om vertrouwelijk om te gaan met wat er wordt besproken tijdens de zitting. De geheimhoudingsverklaring wordt in de meeste geobserveerde zaken door alle aanwezigen ondertekend. Bij één zaak (op school A) werd echter niet aan de leerlingen die op de publieke tribune zaten en in opleiding waren voor de nieuwe jongerenrechtbank, gevraagd om een geheimhoudingsverklaring te tekenen. Tijdens een observatie van een zitting op school B blijkt dat niet alleen de jongerenrechtbank, maar ook de docent en projectleider in de uitoefening van hun beroep onder een geheimhoudingsplicht werken.

4.6 De voorzitter vraagt naar de persoonsgegevens (naam adres woonplaats) van de beschuldigde en het slachtoffer/benadeelde.

4.7 De voorzitter legt uit dat een beschuldigde geen vragen hoeft te beantwoorden. Hij vraagt vervolgens aan beschuldigde en het slachtoffer/benadeelde of het klopt dat zij vrijwillig hebben besloten om hier te verschijnen en het gesprek aan te gaan over(korte opsomming van het feit).

In geen van de geobserveerde zaken heeft de voorzitter gevraagd naar de persoonsgegevens van de beschuldigde en de benadeelde. Verder is niet steeds in elke zaak door de voorzitter uitgelegd dat de beschuldigde geen vragen hoeft te beantwoorden.

4.8 De aanklager namens de school vertelt over welk feit het gaat en zet uiteen waarom de norm die zou zijn overtreden van belang is. Waar is die voor bedoeld, waar gaat het om. Wat is het belang dat aan de orde is? Waarom mag het niet?

4.9 De advocaat introduceert de beschuldigde.

4.10 De rechters stellen vragen aan de beschuldigde (zonder te oordelen)

A Over de feiten

1. Wat is er gebeurd?

2. Wat dacht je toen het gebeurde?

3. Wat vind je er nu van?

4. Wie is er getroffen of benadeeld door wat je hebt gedaan? Op welke manier?

5. Wat denk je dat je moet doen om dingen recht te zetten of te herstellen

B daarna over zijn persoonlijke omstandigheden.

De advocaat staat beschuldigde bij en mag helpen en aanvullen.

4.11 Hierna komen het slachtoffer/benadeelde en de advocaat van het slachtoffer/benadeelde aan het woord

1. Wat is er gebeurd?

2. Wat was je reactie toen het gebeurde?

3. Wat vind je er nu van?

4. Welke gevolgen heeft dit gebeuren voor jou en anderen gehad?

5. Wat is het moeilijkste/ergste voor jou?

6. Wat moet er volgens jou gebeuren om dingen recht te zetten en te herstellen?

De bovengenoemde punten gaan in de geobserveerde zaken volgens het draaiboek, met uitzondering van het bepaalde onder 10B. De rechters vragen de beschuldigde uitgebreid naar het incident, degenen die benadeeld zijn door het incident en het herstel. Geen van de beschuldigten beroept zich op zijn zwijgrecht. In geen enkele geobserveerde zaak worden de persoonlijke omstandigheden van de beschuldigde besproken. Bij de geobserveerde zaken was

geen enkele keer een benadeelde of een advocaat van de benadeelde aanwezig. Dientengevolge kan niets over de uitwerking van punt 4.11 in de praktijk worden vermeld.

4.12 De aanklager van de school krijgt de gelegenheid vragen te stellen.

De advocaat van de beschuldigde krijgt de gelegenheid vragen te stellen.

De advocaat van het slachtoffer/benadeelde krijgt de gelegenheid vragen te stellen.

4.13 De aanklager van de school doet een herstelvoorstel.

De advocaat van de beschuldigde doet een herstelvoorstel.

De advocaat van het slachtoffer/benadeelde doet een herstelvoorstel.

Op basis van de observaties lijkt het erop dat deze bepalingen volgens het draaiboek uitgevoerd worden.

4.14 De beschuldigde krijgt het laatste woord.

In de geobserveerde zaken krijgt de beschuldigde steeds het laatste woord. De beschuldigde maakt hier ook gebruik van, bijvoorbeeld om aan te geven dat hij akkoord gaat met de hersteltaken, om spijt te betuigen of om nog een toelichting en aanvulling te geven op hetgeen gezegd is over de overtreding. Uit de interviews met de beschuldigten blijkt dat de beschuldigten zich op dit punt serieus genomen voelen door de jongerenrechtbank.

4.17 De rechters trekken zich terug voor beraad. Daar is een ruimte voor beschikbaar.

De rechters hebben zich in elke zaak teruggetrokken voor beraad, maar dit wordt op verschillende manieren gedaan. In een zaak verlieten de rechters voor vijf minuten het lokaal. In een andere zaak (op school A) bleven de rechters in het lokaal en moesten de aanklager, beschuldigde en de advocaten het lokaal uit. De rechters hebben in deze zaak achttien minuten gedaan over het beraad en achteraf bleek dat de personen op de gang ongeduldig werden.

4.18 Zij komen terug in de zaal als zij het over de beslissing eens zijn geworden en de beslissing op schrift hebben gesteld. De voorzitter spreekt deze uit.

De voorzitter vraagt de beschuldigde of hij/zij het heeft begrepen.

De voorzitter laat partijen de schriftelijke beslissing tekenen.

De voorzitter deelt een //geprinte: printmogelijkheid aanwezig?// kopie uit aan de partijen. De beslissing kan ook later worden uitgedeeld.

(Alleen als er gewerkt wordt met een adviesraad: Als de rechters van het advies van de adviesraad afwijken motiveren zij dat)

4.19 De voorzitter bedankt alle aanwezigen en sluit de behandeling.

Na het uitspreken van de beslissing door de voorzitter wordt in de geobserveerde zaken de beschuldigde steeds gevraagd of hij het begrepen heeft. In één zaak op school A werd dit nagelaten. De rechters van de jongerenrechtbank noemden de herstelmaatregelen en beëindigden direct daarna de zitting. De beschuldigde werd geen mogelijkheid meer geboden om te reageren op de uitspraak of om vragen te stellen.

Bij de geobserveerde zaken worden de aanwezigen steeds door de rechter bedankt, waarna hij de zitting sluit. Steeds wordt de uitspraak na de zitting opgesteld. Het uitdelen van de beslissing vindt later plaats. De partijen tekenen de schriftelijke beslissing dientengevolge niet direct na de zitting.

Casus Tom – Het verloop van de zitting

De voorzitter opent de zitting door te vertellen waar Tom van wordt beschuldigd en door uit te leggen wat er tijdens de zitting gaat gebeuren. De aanklager benoemt de gevolgen van het incident aan de hand van de vaste vragenlijst (zie het draaiboek, onder 4.10). Vervolgens geeft de advocate een toelichting. Zij noemt ook mogelijke herstelmaatregelen. De aanklager brengt vervolgens ook mogelijke herstelmaatregelen naar voren, welke door de rechter worden herhaald. De rechter vraagt de aanwezigen of zij nog iets willen zeggen. Tom krijgt het laatste woord en geeft aan dat hij niets meer wil zeggen, waarna de rechters het lokaal verlaten voor beraad.

Na vijf minuten komen de rechters terug en noemen zij de maatregelen die zij zullen opleggen. Tom geeft aan dat hij akkoord is met de opgelegde maatregelen en vraagt voor wanneer hij de maatregelen moet uitvoeren. De projectleider zal de uitspraak op papier zetten. De voorzitter van de rechtbank bedankt de aanwezigen en sluit de zitting. Tom verlaat het lokaal, de andere aanwezigen blijven in het lokaal om de zitting na te bespreken en de uitspraak op schrift te zetten.

6. De herstelactiviteiten

In dit hoofdstuk wordt achtereenvolgens gekeken naar het soort herstelactiviteiten dat opgelegd wordt en naar de uitvoering, coördinatie en terugkoppeling van de activiteiten. Eerst wordt kort ingegaan op hetgeen in het draaiboek vermeld staat over de afronding van een zitting.

In het draaiboek van de jongerenrechtbank staat met betrekking tot de afronding van de zaak het volgende vermeld.

- 5.1 *Eventuele spullen van de jongerenrechtbank worden opgeruimd in de kast.*
- 5.2 *Schriftelijke beslissing wordt samen met de andere formulieren opgeslagen in een map en aan de schoolleiding overhandigd voor archivering.*
- 5.3 *De begeleider maakt een afspraak met degene die herstelactiviteiten moet verrichten.*
- 5.4 *De jongerenrechtbank kan altijd vragen om een evaluatiegesprek met de begeleider.*
- 5.5 *De jongerenrechtbank kan via de begeleider altijd overleg vragen met de contactpersoon van de rechtbank, de advocatuur of het openbaar ministerie.*

Uit de observaties en de interviews is niet gebleken dat het is voorgekomen dat de jongerenrechtbank via de begeleider overleg heeft gevraagd met een contactpersoon van de rechtbank, advocaat of het openbaar ministerie. Wel vindt na afloop van een zitting een nabespreking plaats tussen de jongerenrechtbank en de projectleider. Tijdens deze nabespreking wordt vaak ook de beslissing op schrift gesteld. De projectleider bewaart de formulieren in een map.

6.1. Soort herstelactiviteiten

In een bijlage bij het trainingsboek is een lijst opgenomen van mogelijke hersteltaken, deze lijst is niet limitatief. Genoemd worden: excuses of een excuusbrief, schadevergoeding (tot maximaal €500,00), schadevergoeding door bepaalde werkzaamheden te verrichten (maximaal 8 uur), deelname aan herstelbemiddeling, het verrichten van werkzaamheden die het functioneren van de school (of buurt) ten goede komen (maximaal 12 uur), het zoeken van hulp of steun binnen een termijn van twee weken naar aanleiding van een vraag om hulp of steun die tijdens de zitting aan de orde komt, deelname aan de opleiding tot lid van de jongerenrechtbank, het volgen van een training of cursus of extra les (maximaal 12 uur), het doen van een specifieke leeropdracht (maximaal 12 uur), voorblijven en nablijven in combinatie met een opdracht of werkzaamheden (maximaal 12 uur), advies over invulling van de hersteltaken tijdens een schorsing of een voorwaardelijke schorsing.

Uit de geobserveerde en geregistreerde zaken blijkt dat de opgelegde herstelmaatregelen sterk variëren per zaak. Hierbij kan gedacht worden aan nablijven, het geven van een presentatie tijdens een les, het helpen bij een open dag van de school, het kopen van een bos bloemen, het schrijven van een opstel en het aanbieden van excuses per brief of mondeling. De laatstgenoemde maatregel wordt verreweg het vaakst opgelegd door de jongerenrechtbank. Voorbeelden van de opgelegde herstelmaatregelen per zaak zijn opgenomen in een bijlage bij dit onderzoeksrapport (bijlage 4).

De jongeren van de jongerenrechtbank ervaren genoeg ruimte bij het kiezen van herstelactiviteiten. Zij kunnen de begeleider vragen om toestemming om een bepaalde maatregel op te leggen en geven ook de partijen de mogelijkheid om een maatregel voor te stellen. Tijdens meerdere interviews met zowel leden van de jongerenrechtbank als docenten wordt aangegeven dat meer creativiteit kan worden gebruikt bij het opleggen van maatregelen.

De geïnterviewde beschuldigen vonden dat de herstelactiviteiten pasten bij wat zij gedaan hadden. Sommigen hadden zelf herstelactiviteiten aangedragen tijdens de zitting.

Casus Omer

Omer moet voor de jongerenrechtbank verschijnen. De voorzitter van de rechtbank noemt de uitspraak: hij moet een uur nablijven en een excuusbrief schrijven voor de benadeelde. De aanklager stelde de rechters eerst voor om hem twee uur te laten nablijven, maar de rechters zijn hier niet in meegegaan omdat Omer ook al geschorst is geweest naar aanleiding van het incident. Hij vindt de uitspraak van de jongerenrechtbank terecht en passend bij wat hij had gedaan.

6.2. Uitvoering, coördinatie en terugkoppeling

In hoofdstuk 4 werd duidelijk dat een voorwaarde voor behandeling van een zaak door de jongerenrechtbank is dat de beschuldigde de verantwoordelijkheid neemt voor de schade en dat hij zich actief inzet om de schade te herstellen. Ook hebben de beschuldigde en zijn ouder(s) ingestemd met behandeling door de jongerenrechtbank en verklaard dat zij zich binden aan de uitspraak van de jongerenrechtbank. Met uitzondering van de bepaling dat de begeleider een afspraak maakt met degene die herstelactiviteiten moet verrichten, vermeldt het draaiboek noch de bijlagen iets over de uitvoering, coördinatie en terugkoppeling van de uitvoering van de herstelactiviteiten. In deze paragraaf wordt hier toch op ingegaan op basis van de observaties en interviews.

Uitvoering van de herstelactiviteiten: begeleiding, deadline en sanctie op niet-nakoming

Uit de onderzoeksresultaten blijkt dat bij de uitvoering van de herstelactiviteiten er nog een aantal punten zijn die aandacht behoeven. Deze aandachtspunten zullen in deze subparagraaf aan de orde komen. De persoon die verantwoordelijk is voor het houden van toezicht op de uitvoering van de herstelactiviteiten en de terugkoppeling verschilt per zaak en wordt nadat een uitspraak is gedaan, aangewezen. Onder de geïnterviewde jongeren van de jongerenrechtbank bestaat nog onduidelijkheid over hoe dit in zijn werk gaat en hoe naar de jongerenrechtbank wordt teruggekoppeld over de uitvoering van de herstelactiviteiten.

Verder moet bij het opleggen van een herstelactiviteit een deadline worden gesteld voor welke tijd een activiteit moet zijn afgerond. Alhoewel in de meeste zaken een deadline wordt gesteld, heeft de jongerenrechtbank dit in een aantal zaken nagelaten. In de meeste zaken worden de herstelactiviteiten goed uitgevoerd door de beschuldigde. De meeste beschuldigen geven desgevraagd aan dat het hen gelukt is om de herstelactiviteiten binnen de gestelde termijn uit te voeren. Echter, uit een interview met een beschuldigde blijkt dat het niet stellen van een deadline en het onvoldoende toezicht er in één zaak toe heeft geleid dat de herstelactiviteit in het geheel niet is uitgevoerd. Alhoewel het maar een zaak betreft en het in de andere zaken overwegend goed lijkt te gaan, vloeien er uit deze casus verschillende aandachtspunten voort, die vooral gelegen zijn in de communicatie tussen de partijen.

Er lijkt onder docenten en projectleiders onduidelijkheid te bestaan als het gaat om de sanctie op het niet nakomen van herstelmaatregelen. Het draaiboek vermeldt hier niets over. Tijdens de interviews wordt genoemd dat de beschuldigde alsnog geschorst kan worden, dat de jongerenrechtbank opnieuw samen kan komen of dat de benadeelde alsnog aangifte kan doen bij de politie. Projectleiders spreken vertrouwen uit dat de maatregelen worden nagekomen:

een uitspraak wordt pas gedaan nadat iedereen daarmee akkoord is en het systeem van begeleiding werkt goed, zodat de uitspraak wordt nagekomen.

Archivering van de zaken

De archivering van de zaken verschilt per school. Momenteel wordt gewerkt aan een digitaal systeem, waarin gegevens digitaal kunnen worden opgeslagen. Voordat het systeem in gebruik kan worden genomen, worden op school A de Wie wat waar-formulieren, de uitspraak en de toestemmingsformulieren bij de directeur bewaard. Op school B worden de uitspraken, geheimhoudingsverklaringen en toestemmingsformulieren bewaard bij een docent.

Alleen op school C bestaan afspraken over de duur van de archivering. Daar geeft een docent aan dat de uitspraak kernachtig wordt opgeschreven in het leerlingvolgsysteem waarin ook incidenten geregistreerd worden. Dit kan de hele schooltijd van de leerling terug worden gezien. Een projectleider geeft daarentegen juist aan dat gegevens niet worden verwijderd als de leerling van school gaat. Bij de politie verdwijnt het pas na vijf jaar uit het systeem.

Contact met de politie

Uit de interviews blijkt dat onder de respondenten onduidelijkheid bestaat als het gaat om het doorgeven van informatie aan de politie. Bij school A wordt de uitspraak bijvoorbeeld doorgestuurd naar de politie en bij school C wordt betrokkenheid van de jongeren bij een zaak van de jongerenrechtbank gemeld bij de politie. Er is onduidelijk welke informatie precies met de politie wordt uitgewisseld en of dit alleen om betrokkenheid gaat (onder meer om te controleren of de benadeelde aangifte heeft gedaan) of dat er meer informatie wordt uitgewisseld. Een projectleider geeft aan dat aan de politie wordt doorgegeven dat er een zaak bij de jongerenrechtbank is geweest. Dit wordt niet opgeslagen in de officiële database, maar in het grijze gedeelte (zorggedeelte). Het is niet mogelijk om hieruit af te leiden wie de benadeelde en wie de beschuldigde was, zij worden beiden weergegeven als betrokkene. Een andere projectleider geeft ook aan dat zowel bij de benadeelde als de beschuldigde bij de politie wordt aangegeven dat sprake is geweest van betrokkenheid bij de jongerenrechtbank. De uitspraak zelf wordt niet genoemd bij de politie. Hierover is volgens de projectleider nog wel discussie.

De beschuldigten is gevraagd of zij op de hoogte zijn gesteld van een registratie bij de politie van deelname aan de jongerenrechtbank. Slechts één van de geïnterviewde beschuldigten gaf aan hiervan op de hoogte te zijn.

Effect van de herstelactiviteit

De leden van de jongerenrechtbanken is gevraagd of zij denken dat de herstelactiviteiten helpen om de relatie tussen de beschuldigde en de benadeelde te verbeteren. De antwoorden hierop zijn positief, de leerlingen noemen voorbeelden van succesvolle casussen. Maar een aantal beschuldigten geeft ook aan dat zij al weinig met de benadeelde omgingen en de herstelactiviteit daar geen verandering in heeft gebracht.

Casus Omer (vervolg)

Omer moet de maatregelen die hij opgelegd heeft gekregen dezelfde dag nog uitvoeren. Tijdens het uur nablijven schrijft hij de excuusbrief voor de benadeelde. De afdelingsleider van de school is aangewezen als toezichthouder. Omer werd door haar in de gaten gehouden tijdens het nablijven. Het is allemaal goed gegaan. De benadeelde wilde niet bij de zitting zijn en ook na de zitting heeft Omer de benadeelde niet gezien of gesproken.

7. Ervaringen van betrokkenen

Aan de hand van de interviews met leerlingen van de jongerenrechtbank, beschuldigen, benadeelden, docenten en projectleiders wordt in dit hoofdstuk de vraag beantwoord in hoeverre de wijze waarop het proces van de jongerenrechtbank is ingericht, werkbaar is voor:

- a. leerlingen die zitting hebben in de jongerenrechtbank;
- b. leerlingen die als beschuldigde voor de jongerenrechtbank moeten komen;
- c. leerlingen die als benadeelde betrokken zijn bij de jongerenrechtbank;
- d. docenten die de jongerenrechtbank begeleiden.

Met de werkbaarheid wordt bedoeld op de praktische uitvoerbaarheid van het project voor de verschillende deelnemers. Dan gaat het om de tijdsinvestering die zij moeten leveren, of het volgen van lessen/andere werkzaamheden in het gedrang komen en in hoeverre onderlinge relaties binnen de school (tussen leerlingen en tussen leerlingen en docenten) van invloed zijn op het deelnemen aan de jongerenrechtbank. Tot slot wordt in dit deel gekeken naar de knelpunten die zich volgens de respondenten voordoen in de uitvoering van het project jongerenrechtbank.

7.1. Leerlingen jongerenrechtbank

Uit de interviews komt het beeld naar voren dat het voor de leden van de jongerenrechtbank, afgezien van incidentele praktische belemmeringen zoals het hebben van een toets, haalbaar is om de trainingen en zittingen van de jongerenrechtbank bij te wonen. Eén leerling van school A geeft aan dat de trainingen vaak op dezelfde dag in de week plaatsvonden, waardoor elke keer dezelfde les gemist moest worden. Een verbeterpunt kan zijn om de trainingen in de toekomst op verschillende momenten in de week plaats te laten vinden.

Ook voor wat betreft de zittingen geven de leerlingen aan dat het voor hen goed mogelijk is om deze naast de lessen te doen. Docenten ervaren soms praktische belemmeringen, waardoor niet altijd alle leerlingen aanwezig kunnen zijn bij de zitting. De poule leerlingen moet daarom wel groot genoeg zijn, om een jongerenrechtbank te kunnen vormen voor een zaak.

Een projectleider geeft aan dat de haalbaarheid gecompliceerd wordt door schooltijden, toetsen en examens. De training was vooral intensief voor de leerlingen. Het moet allemaal binnen het lesrooster passen. Leerlingen moeten er qua cijfers goed voorstaan, om deel te kunnen blijven nemen aan de jongerenrechtbank.

7.2. Beschuldigen en benadeelden

Uit de interviews met beschuldigen, benadeelden, docenten en projectleiders en de observaties is niet gebleken dat deelname aan de jongerenrechtbank niet haalbaar of werkbaar was voor de beschuldigen en benadeelden. De beschuldigde en benadeelde worden ieder absent gemeld bij de les die zij door deelname missen.

Een beschuldigde geeft aan dat de straf die hij gekregen heeft wel even tijd heeft gekost. Hij had liever deze straf dan dat hij naar de politie zou moeten gaan. Een andere beschuldigde geeft ook aan dat het veel werk was om de herstelmaatregel uit te voeren. Uit de observaties is gebleken dat benadeelden vaak niet aanwezig zijn bij de zitting, wellicht heeft dit (mede) te maken met de haalbaarheid voor hun om mee te werken, met name voor wat betreft benadeelden van buiten de school.

7.3. Docenten

Volgens een docent van school B is er sprake van piekbelasting, wat betreft hetgeen er geregeld moet worden wanneer er een zaak behandeld wordt door de jongerenrechtbank. Er moeten veel dingen geregeld worden: de beschuldigde en benadeelde uit de les halen en absent melden en andere praktische dingen. Veel van de taken moeten in tussenuren uitgevoerd worden. De docent geeft aan dat het meer is dan gedacht, maar dat er in haar contract wel uren voor staan. Een docent van school A vindt ook dat het project veel tijd kost.

7.4. Specifieke knelpunten in de praktijk

In deze paragraaf wordt gekeken naar de knelpunten die zich volgens de leerlingen van de jongerenrechtbank, beschuldigten, benadeelden en docenten voordoen in de uitvoering van het project jongerenrechtbank. Ook wordt gekeken naar mogelijke oplossingen die zij daarvoor aandragen.

Een belangrijk knelpunt in de uitvoering van het project is de bekendheid van de jongerenrechtbank op de scholen. Docenten en afdelingsleiders zijn nog onvoldoende op de hoogte van het bestaan en het doel van de jongerenrechtbank. Volgens de betrokken docenten en projectleiders moet er meer geïnvesteerd worden in het bekendmaken van het project, zodat er meer zaken verwezen gaan worden naar de jongerenrechtbank. Het project leeft nu nog te weinig op de scholen en volwassenen vinden het nog moeilijk om de regie uit handen te geven, aldus de projectleiders. Daarnaast kost het zelf oplossen van een zaak minder tijd, dan het doorsturen naar de jongerenrechtbank.

Een ander knelpunt is dat er onduidelijkheid bestaat over wie beoordeelt welke zaak doorgaat. Dit hangt nog erg af van de bekendheid met de jongerenrechtbank en de mate waarin de desbetreffende afdelingsleider affiniteit heeft met het project.

De bekendheid van de jongerenrechtbank bij leerlingen kan ook verbeterd worden. Hierdoor zou het makkelijker worden om leerlingen te werven en de selecteren voor de jongerenrechtbank. De bekendheid kan vergroot worden door tijdens de lessen, zoals maatschappijleer, aandacht te besteden aan het project.

De beschuldigten geven aan dat de jongerenrechtbank neutraler en professioneler zou moeten opereren. Dit zou bijvoorbeeld kunnen door rechters van andere scholen op te laten treden. Daarnaast moeten de leerlingen vaker oefenen om professioneler over te komen op de beschuldigten, zodat zij meer ontzag krijgen voor de jongerenrechtbank. Ook leerlingen die deel uit maken van de jongerenrechtbank geven aan dat zij meer ervaringen willen opdoen en meer voorbereiding nodig hebben om zaken goed te kunnen behandelen. Deze punten kunnen ervoor zorgen dat de ervaren eerlijkheid van het proces toeneemt bij de beschuldigten, zoals verondersteld wordt door het concept procedurele rechtvaardigheid (zie hoofdstuk 2).

Wat betreft de training geven zowel docenten en projectleiders als leerlingen aan dat de training meer praktisch ingestoken moet worden. Door te oefenen worden de leerlingen beter voorbereid op de praktijk. Op het moment dat leerlingen zelf aan het werk gezet worden met opdrachten, zijn ze alert en leren ze het meest. De theoretische onderdelen duren vaak te lang, waardoor leerlingen hun aandacht er niet bij kunnen houden.

Tot slot wordt door meerdere respondenten de ingewikkelde organisatie structuur van de Stichting Jongerenrechtbanken genoemd. Er vinden veel overleggen plaats, maar deze zijn niet altijd nuttig voor de docenten die in de praktijk werken met de jongerenrechtbank.

8. Conclusies en aanbevelingen

In dit onderzoek is gekeken naar de werking van het project jongerenrechtbanken op drie middelbare scholen in Amsterdam. Het eerste pilotjaar 2015-2016 is daartoe onderzocht. Een aantal betrokkenen hebben hun visie gegeven op het project en de uitvoering daarvan in de praktijk. Op basis van deze interviews en observaties zijn een aantal knelpunten geconstateerd, die in dit concluderende hoofdstuk nader besproken zullen worden.

In het hiernavolgende zullen eerst de conclusies ten aanzien van de programmaevaluatie aan bod komen en daarna de procesevaluatie. Van belang is om te benadrukken dat de onderzoeksresultaten alleen betrekking hebben op de pilot zoals deze is uitgevoerd op de drie scholen. Door het kleine aantal respondenten en observaties kunnen de resultaten niet generaliseerd worden en moet dit onderzoek gezien worden als een casestudy per school.

8.1. Programmaevaluatie

Het eerste deel van dit onderzoek bestaat uit een evaluatie van het programma. Hierbij staan de volgende vragen centraal:

1. Op welke theoretische noties is het project jongerenrechtbank gebaseerd en hoe zijn deze noties verankerd in de project handleiding?
2. Wat is in de internationale literatuur bekend over de effectiviteit van jongerenrechtbanken en over de beoogde doelgroep waarvoor de jongerenrechtbank een effectieve interventie kan vormen?
3. Hoe vindt de selectie van de zaken plaats binnen het huidige pilotproject?
4. Wat is op basis van deze selectie de uiteindelijke doelgroep van de jongerenrechtbank?

In het hiernavolgende zullen antwoorden geformuleerd worden op deze vragen en aanbevelingen gegeven worden voor verbetering van de praktijk.

Internationaal juridisch kader en grondslagen

In het internationale kinderrechtelijke kader zijn belangrijke aanknopingspunten te vinden ter onderbouwing van de jongerenrechtbank. Ten eerste volgt uit internationale kinderrechten dat conflictoplossing tussen jongeren onderling – ook als het niet gaat om voor de wet strafbare feiten – bevorderd moet worden. De school heeft hierin een belangrijke taak. Het onderwijs dient namelijk hogere doelen dan alleen kennisoverdracht. Het moet gericht zijn op de volle ontwikkeling van het kind waarbij kinderen niet alleen leren lezen, schrijven en rekenen, maar waar kinderen worden voorbereid op een plek in de samenleving en leren om evenwichtige beslissingen te nemen en conflicten op een niet gewelddadige manier op te lossen. Dit zijn eigenschappen die helpen bij het ontwikkelen van burgerschapszin.

Ten tweede sluit de jongerenrechtbank aan bij het idee dat delicten zoveel mogelijk buitengerechtelijk afgedaan zouden moeten worden. De jongerenrechtbank kan beschouwd worden als een vorm van *diversion* (d.i. buitengerechtelijke afdoening), omdat overtredingen of conflicten niet het strafrecht ingetrokken worden, maar daarbuiten afgedaan worden.

Ten derde is het van belang dat voor jongeren die betrokken zijn bij de jongerenrechtbank als beschuldigde of benadeelde bepaalde minimum eisen en processuele waarborgen gelden. Dit betreffen minimum eisen die waarborgen geven voor een eerlijk proces.

Tot slot, moet tijdens deze manier van conflictoplossing, in lijn met het IVRK, steeds het belang van het kind de eerste overweging zijn, moet het kind gevrijwaard zijn van discriminatie,

moeten de maatregelen de ontwikkeling van het kind stimuleren en heeft het kind het recht om zijn of haar mening vrijelijk te uiten.

Er zijn verschillende theoretische concepten beschreven in de literatuur die uitgangspunten vormen voor de jongerenrechtbank, zoals: (1) *het herstelrecht* met als doel het herstel of de vergoeding van het slachtoffer, participatie van de dader bij het zoeken naar een oplossing voor wat hij heeft aangericht en verzoening met de maatschappij, (2) *procedurele rechtvaardigheid* waarbij alle jongeren op een positieve manier kennis maken met het rechtssysteem en (3) *positieve 'peer pressure'* waarbij de nadruk ligt op een open dialoog met de gemeenschap, met als doel jongeren meer verantwoordelijk te laten voelen. Deze drie theorieën zijn terug te vinden in de missie en de doelstellingen van het Project- en werkplan van de jongerenrechtbank. Het project is dus gestoeld op theoretische noties die in de internationale literatuur beschreven worden.

Effectiviteit

Uit de internationale literatuur blijkt dat de jongerenrechtbank veelal wordt ingezet voor jonge minderjarigen (tussen de 10 en 15 jaar) die voor het eerst een overtreding begaan. Wat betreft de effectiviteit van jongerenrechtbanken bestaat geen eenduidigheid, wat betreft het voorkomen van recidive. Onderzoek laat wel zien dat jongerenrechtbanken positieve effecten hebben op het verbeteren van 'life skills', het zelfstandig kunnen denken, het verantwoordelijkheidsgevoel, een positiever beeld van autoriteiten en meer kennis van het rechtssysteem. In de meerderheid van de onderzoeken wordt benadrukt dat de resultaten van de onderzoeken afhankelijk zijn van de lokale context en dat meer onderzoek naar de werkzame elementen van de jongerenrechtbank noodzakelijk is, voordat deze elementen in andere lokale contexten toegepast kunnen worden.

Doelgroep en selectie van zaken

Op basis van het onderzoek kan geconstateerd worden dat de doelgroep, wat betreft de beschuldigen, voornamelijk bestaat uit jongens tussen de twaalf en zestien jaar oud, die in de eerste vier leerjaren van het vmbo zitten. Over de verdere achtergrond van de beschuldigen is weinig bekend. De docenten en projectleiders hebben verschillende visies op wie tot de doelgroep behoort. Met name het feit of jongeren meer dan een keer voor de jongerenrechtbank kunnen komen zorgt voor discussie. Het feit dat de aanmelding van zaken op de drie scholen verschillend verloopt en er weinig zaken zijn aangemeld in het schooljaar 2015-2016 brengt met zich mee dat dit mogelijk heeft geleid tot selectiviteit in de doelgroep. Desalniettemin lijkt deze doelgroep overeen te komen met de populatie jeugdigen die met het jeugdstrafrecht in aanraking komen: voornamelijk jongens, in de leeftijd vanaf 14 jaar met een lager opleidingsniveau.

Op basis van de uitkomsten van dit onderzoek lijkt de aanmelding van zaken een belangrijk aandachtspunt. De onduidelijkheid hieromtrent lijkt reeds te beginnen in het draaiboek. Het is op basis van de tekst van het draaiboek onduidelijk wie de geschiktheid van een zaak voor behandeling door de jongerenrechtbank daadwerkelijk toetst. In de praktijk worden de leerlingen van de jongerenrechtbank hierbij niet of beperkt betrokken. Er lijken veel barrières te zijn in het aanmeldingstraject, waardoor zaken de jongerenrechtbank wellicht niet halen terwijl zij wel geschikt zouden zijn. Dit punt verdient dan ook de aandacht van alle betrokkenen, waarbij ook naar de mening van de jongeren zelf geluisterd moet worden. Wellicht kunnen de zaken die de jongerenrechtbank niet gehaald hebben in kaart worden gebracht, om te bezien om hoeveel zaken dit gaat en welk soort incidenten dit betreft.

Aanbeveling 1: Maak per school een volwassene verantwoordelijk voor de aanmelding van zaken aan de jongerenrechtbank. Het is hierbij van belang dat bekendheid wordt gegeven aan deze persoon en zijn rol. Daarnaast dient deze persoon contact te hebben met de jongerenrechtbank om de geschiktheid van mogelijke zaken te bespreken.

Aanbeveling 2: Zorg er op school voor dat iedereen bekend is met de jongerenrechtbank, door voorlichting te geven aan alle (nieuwe) leerlingen en hun ouders en alle medewerkers van de school, met als doel dat alle voor de jongerenrechtbank geschikte zaken ook voor de jongerenrechtbank komen.

Uit het onderzoek blijkt daarnaast dat een verscheidenheid aan zaken door de jongerenrechtbank behandeld kan worden. Het draaiboek noemt een opsomming van incidenten die behandeld kunnen worden, waarvan een groot deel in de praktijk ook al door de jongerenrechtbank behandeld is geweest. De opsomming is breed geformuleerd, doordat enerzijds vaak niets wordt vermeld over de omvang of zwaarte van het incident en anderzijds alle 'andere zaken waar schorsing voor dreigt' voor behandeling door de jongerenrechtbank in aanmerking komen. Daarnaast worden verschillende termen gehanteerd, zoals incidenten, overtredingen en strafbare feiten. Dit creëert mogelijk verwarring bij de aanmelders wat betreft de geschiktheid van een zaak voor de jongerenrechtbank. In het draaiboek worden fraude, lichte mishandeling, bedreiging, vernieling en vandalisme, pesten en vechtpartijtjes genoemd, maar deze zaken zijn nog geen onderwerp van behandeling geweest in een geobserveerde of geregistreerde zitting. Alhoewel incidenten in strijd met de Wet wapens en munitie, zoals het bijhebben van een mes of een boksbeugel, niet in het draaiboek worden genoemd, zijn deze incidenten meermaals wel door de jongerenrechtbank behandeld. Over een aantal incidenten lijkt onder de jongeren, docenten en projectleiders verdeeldheid te bestaan als het gaat om de vraag of deze incidenten door de jongerenrechtbank behandeld kunnen worden, zoals pesten, schoolverzuim en conflicten tussen docenten en leerlingen. Wanneer er eenduidigheid bestaat wat betreft welke zaken afgedaan zouden moeten worden door de jongerenrechtbank, licht het in de lijn der verwachting dat er meer zaken aangemeld en afgedaan zullen worden door de jongerenrechtbank.

Aanbeveling 3: Kom tot een eenduidige en concrete formulering wat betreft de zaken die geschikt zijn voor behandeling door de jongerenrechtbank en breng al deze zaken voor bij de jongerenrechtbank. Het is van belang dat zaken op een gelijke manier behandeld worden (rechtsgelijkheid) en daarom moeten de zaken die passen binnen het project jongerenrechtbank in beginsel ook door de jongerenrechtbank afgedaan worden.

8.2. Procesevaluatie

Het tweede deel van dit onderzoek bestaat uit een evaluatie van het proces van het project jongerenrechtbank. De volgende vragen staan hierbij centraal:

1. In hoeverre wordt het project jongerenrechtbank uitgevoerd zoals beschreven in de handleiding? Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen:
 - a. Het opleiden van leerlingen
 - b. De selectie van zaken: typen overtredingen
 - c. Het verloop van de zittingen
 - d. Het type herstelrechtelijke maatregelen en de uitvoering daarvan

2. In hoeverre is de wijze waarop het proces van de jongerenrechtbank is ingericht werkbaar?
 - e. Voor leerlingen die zitting hebben in de jongerenrechtbank;
 - f. Voor de leerlingen die als beschuldigde voor de jongerenrechtbank moeten komen;
 - g. Voor de leerlingen die als benadeelde betrokken zijn bij de jongerenrechtbank;
 - h. Voor docenten die de jongerenrechtbank begeleiden;
3. Welke knelpunten doen zich voor in de uitvoering van het project jongerenrechtbank en welke oplossingen zijn daarvoor in de praktijk gevonden?
4. Welke aanbevelingen voor verbeterpunten kunnen geformuleerd worden om eventuele knelpunten het beste verholpen worden?

Uitvoering volgens de handleiding

Om het proces van de pilot te onderzoeken is uitgegaan van de voor de pilot ontwikkelde handleidingen. Het Draaiboek voor de zittingen (2015) en het Trainingsprogramma jongerenrechtbank (2016) hebben gediend als referentiekader, van waaruit de praktijk getoetst is. Deze documenten zijn opgesteld tijdens het aanloopjaar dat heeft plaatsgevonden in 2014-2015. In dat jaar werd de pilot nog niet daadwerkelijk uitgevoerd op de scholen. Het draaiboek en het trainingsprogramma kunnen dan ook getypeerd worden als groeidocumenten, die enerzijds aangepast kunnen worden door de uitvoerders van de pilot en anderzijds niet geheel strikt gehanteerd worden. De resultaten van het onderzoek laten zien dat bijvoorbeeld het Draaiboek voor de zittingen niet altijd gevolgd wordt, omdat de praktijk vraagt om een andere aanpak. Daarnaast biedt het Draaiboek ook niet voor iedere situatie een passend antwoord, waardoor in de praktijk een eigen werkwijze gekozen wordt. Voor het consistent uitvoeren van de jongerenrechtbank is het echter van belang dat aanvullingen of aangepaste werkwijzen gedocumenteerd worden. Het Draaiboek en het Trainingsprogramma zullen dan ook geüpdatet moeten worden aan de hand van de huidige praktijk.

Aanbeveling 4: Zorg er voor dat het Trainingsprogramma en het Draaiboek voor de zittingen minimaal eens per jaar een update krijgen, zodat aanpassingen aan de praktijk gedocumenteerd worden en consistent worden uitgevoerd.

In de volgende paragrafen zullen meer concrete aanbevelingen gegeven worden voor wat betreft de aanvullingen en aanpassingen die nodig zijn aan beide handleidingen.

Werkbaarheid van het project

Ten aanzien van de werkbaarheid van het project zijn alle respondenten positief. Zowel leerlingen als docenten geven aan dat het project qua inspanning en tijdsduur in te passen is in hun opleiding dan wel werk. De training kan volgens de leerlingen wat meer verspreid op verschillende dagen gegeven worden, zodat zij minder dezelfde lessen missen gedurende de training. Verder zou het aantal leden van de jongerenrechtbank groter mogen zijn, zodat er meer leerlingen ingezet kunnen worden voor zaken en men minder afhankelijk is van een kleinere groep leerlingen. Door het project langere tijd uit te voeren, zal de groep uiteindelijk groter worden. Door ook leerlingen uit het derde leerjaar te trainen, kan er eveneens een grotere groep actieve rechtbankleden ontstaan.

Een punt van aandacht vormt de beeldvorming rondom het project jongerenrechtbank op de scholen. Doordat de advocaten van de beschuldigten deel uit maken van de

jongerenrechtbank, kan dit voor sommige beschuldigen tot verwarring leiden over de positie en de mate van onafhankelijkheid van de advocaat. Voorlichting aan leerlingen over de jongerenrechtbank en de goede training die de leden hebben gehad, kan helpen om de beeldvorming van de andere leerlingen in de school die geen deel uit maken van de jongerenrechtbank, te verbeteren (zie ook Aanbeveling 2).

Een ander opvallend punt dat uit het onderzoek naar voren is gekomen is de onduidelijkheid die er kan ontstaan wanneer een lid van de jongerenrechtbank een bekende is van de beschuldigde. De meeste respondenten geven aan dat leerlingen in dat geval 'verschoningsrecht' hebben of dat zij alleen als advocaat kunnen optreden. Het draaiboek vermeld echter niets over hetgeen in een dergelijk geval moet gebeuren.

Aanbeveling 5: Neem in het draaiboek een protocol op over wie welke rol aan kan bekleden in het geval de beschuldigde een goede bekende is van een van de leden van de jongerenrechtbank.

Rol van de benadeelde

Een opvallende bevinding is dat in het merendeel van de zaken er geen benadeelde en/of advocaat van de benadeelde aanwezig was. Soms was de school de benadeelde, maar dit was niet in alle situaties het geval. De afwezigheid van een benadeelde is opmerkelijk gezien het herstelrechtelijke karakter van de jongerenrechtbank. De aanklager kan in theorie de rol opnemen van vertegenwoordiger van de school of andere benadeelde. In de praktijk werd deze rol echter niet consistent op deze wijze vorm gegeven, waardoor de stem van de benadeelde een marginale rol had tijdens de zitting.

Aanbeveling 6: Zorg er voor dat de benadeelde of een vertegenwoordiger van de benadeelde aanwezig is tijdens de zitting en dat deze in de gelegenheid is zijn visie te geven, zodat daarmee het herstelrechtelijke karakter van de jongerenrechtbank beter vorm krijgt.

Rol van de ouders

Een ander opvallend punt is de rol van de ouders van de beschuldigde. De mogelijkheid voor ouders om aanwezig te zijn tijdens de zitting staat niet in het draaiboek of in de protocollen, terwijl ouders wel toestemming moeten verlenen voor de behandeling van de zaak door de jongerenrechtbank. Daarnaast lijkt het erop dat de beschuldigde leerlingen wel behoefte hebben aan de aanwezigheid van een ouder of andere vertrouwenspersoon. Ook bestaat er onduidelijkheid over of ouders geïnformeerd worden over de consequenties van een jongerenrechtbank zitting (bijv. wat betreft de registratie bij de politie) en of zij na de zitting geïnformeerd worden over de uitkomst daarvan. De volgende aanbevelingen hebben betrekking op het verbeteren van de positie van ouders in het project.

Aanbeveling 7: Zorg ervoor dat alle ouders van alle leerlingen op school goed voorgelicht worden over het bestaan van de jongerenrechtbank en wat het project betekent voor de leerlingen op school, in het bijzonder voor wat betreft leerlingen die als beschuldigde of benadeelde betrokken zijn bij een zaak.

Aanbeveling 8: Geef ouders persoonlijk uitleg over de jongerenrechtbank, indien hun kind als beschuldigde is aangemerkt. Leg in de handleiding vast wie verantwoordelijk is voor het contact met ouders en wat er gecommuniceerd wordt naar ouders.

Aanbeveling 9: Geef ouders of een vertrouwenspersoon van de beschuldigde de mogelijkheid aanwezig te zijn tijdens de zitting.

Uitvoering van de herstelmaatregelen

De uitvoering van de herstelmaatregelen is eveneens een belangrijk aandachtspunt. De rechters vergeten soms een deadline te stellen aan de herstelactiviteiten. Daarnaast lijkt er onder docenten en projectleiders onduidelijkheid te bestaan als het gaat om of er een sanctie staat op het niet nakomen van herstelmaatregelen. Dit zou in het draaiboek opgenomen moeten worden. In de praktijk lijken er verschillen te bestaan als het gaat om de verantwoordelijkheid voor (het toezicht op) de uitvoering van de herstelmaatregelen en de terugkoppeling van de uitvoering van de herstelmaatregelen aan de jongerenrechtbank. Het is van belang dat zowel docenten als leerlingen weten wie hiervoor verantwoordelijk is. Voor de effectiviteit van de jongerenrechtbank is het van belang dat de beslissingen ook daadwerkelijk opgevolgd worden.

Aanbeveling 10: Maak een volwassene verantwoordelijk voor het controleren van de uitvoering van de herstelmaatregel.

Aanbeveling 11: Zorg er voor dat de jongerenrechtbank een terugkoppeling krijgt wat betreft de uitvoering van de herstelmaatregel, zodat de jongerenrechtbank er van op de hoogte is wanneer de maatregel niet (voldoende) is uitgevoerd en de bevoegdheid krijgt daar een vervolg aan te geven.

Archiveren en het delen van informatie

Uit het onderzoek blijkt dat de archivering van de zaken niet gestructureerd verloopt op de drie scholen. Alle scholen hebben daarvoor een eigen methode en worden niet overal dezelfde formulieren bewaard. Momenteel wordt gewerkt aan het digitaal opslaan van gegevens van de zaken. Voor het volgen van leerlingen is dit van belang, zodat wanneer een leerling meer problemen blijft te hebben, ook bekend is dat hij bij de jongerenrechtbank is geweest. Het is echter van belang om bij deze digitalisering afspraken te maken wat betreft de duur van de te bewaren gegevens.

Tot slot is een belangrijk punt van aandacht de samenwerking met de politie. Onder alle respondenten bestaat grote onduidelijkheid over welke gegevens doorgegeven worden aan de politie. Docenten geven wisselende verklaringen hieromtrent. Het meest zorgelijk is het feit dat de meeste beschuldigde leerlingen niet op de hoogte zijn van het feit dat de zaak geregistreerd wordt bij de politie. Het is onduidelijk of ouders hiervan op de hoogte zijn (zie ook aanbeveling 5 en 6). Uit het onderzoek blijkt dat de politie niet registreert wie in de zaak de beschuldigde en wie de benadeelde is. Het blijft echter onduidelijk welk doel dit dient. Het belang van de benadeelde is hiermee niet gediend. Zijn rol is niet bij de politie bekend, mocht de benadeelde in de toekomst met de politie in aanraking komen, waardoor het beeld kan ontstaan dat hij beschuldigd is van een incident op school.

Aanbeveling 12: Registreer alleen zaken bij de politie die een in het Wetboek van Strafrecht omschreven overtreding of misdrijf betreffen, waartegen aangifte gedaan kan worden door een slachtoffer (of een natuurlijk persoon).

Aanbeveling 13: Neem in de registratie op wie van beide partijen de beschuldigde en wie de benadeelde betreft.

Bronnenlijst

Baas 2010

N.J. Baas, *Wegen naar het rechte pad*, Den Haag: WODC 2010.

Blaak e.a. 2012

M. Blaak e.a., *Handboek Internationaal Jeugdrecht*, Leiden: Defence for Children 2012.

Brugman e.a. 2008

D. Brugman, M. Brink, C. Nas & J. van der Bos, 'Equip: kunnen delinquente jongeren elkaar helpen in hun sociale ontwikkeling?', in: I. Weijers (red.), *Justitiële interventies voor jeugdige daders en risicjongeren*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2008.

Butts & Buck 2000

J.A. Butts & J. Buck, *Teen Courts. a Focus on research*, Washington D.C.: U.S. Department of Justice 2000.

Butts, Buck & Coggeshall, 2002

J.A. Butts, J. Buck & M. Coggeshall, *The Impact of Teen Court on Young Offenders*, Washington, D.C.: The Urban Institute 2002.

Chein e.a., *Developmental Science* 2011

J. Chein, D. Albert, L. O'Brien, K. Uckert & L. Steinbert, 'Peers Increase Adolescent Risk Taking by Enhancing Activity in the Brain's Reward Circuitry', *Developmental Science* (14) 2011, p. F1-F10.

Development Service Group 2010

Development Services Group, *'Teen Youth Court'. Literature Review*, Washington, DC.: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention 2010.

(te raadplegen via: [http://www.ojjdp.gov/mpg/litreviews/Teen Youth Court.pdf](http://www.ojjdp.gov/mpg/litreviews/Teen_Youth_Court.pdf))

Dustin e.a., *Current Directions in Psychological Science* 2013

D. Albert, J. Chein & L. Stenborg, 'Peer Influences on Adolescent Decision Making', *Current Directions in Psychological Science* (22) 2013, p. 114-120.

Dignan, *Criminal Law Review* 1999

J. Dignan, 'The Crime and Disorder Act and the prospects of restorative justice', *Criminal Law Review* 1999, p. 48-60.

Fagan & Tyler, *Social Justice Research* 2005

J. Fagan & T.R. Tyler, 'Legal socialization of children and adolescents', *Social Justice Research* (18) 2005, p. 217-242.

Fischer 2007

M.E. Fischer, *Youth cases for youth courts. A guide to the typical offenses handled by youth courts*, Chicago: American Bar Association 2007. (te raadplegen via: http://www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/publiced/youthcases_youthcourts.authcheckdam.pdf)

Handbook on Restorative justice programmes 2006

United Nations Office on Drugs and Crime, *Handbook on Restorative justice programmes*, New York: United Nations 2006.

Kohm & Haefner 2016

L.M. Kohm & A.R. Haefner, 'Empowering Love and Respect for Child Offenders through Therapeutic Jurisprudence: The Teen Courts Example', *Sociology and Anthropology* 4 (4) 2016, p. 212-221.

LoGalbo 1998

A.P. LoGalbo, *Is Teen Court a Fair and Effective Juvenile Crime Diversion Program?*, Tampa: University of South Florida, New College 1998.

LoGalbo & Callahan, *Juvenile and Family Court Journal* 2001

A.P. LoGalbo & C.H. Callahan, 'Evaluation of Teen Court as a Juvenile Crime Diversion Program', *Juvenile and Family Court Journal* (52) 2001, p. 1-11.

McLeod 1999

M. Mcleod, 'Satisfaction With Youth Court Proceedings: A Follow-Up Analysis of the Colonie (N.Y.) Youth Court', *American Society of Criminology Annual Conference* 1999.

Mijnarends 1999

E.M. Mijnarends, *Richtlijnen voor een verdragsconforme jeugdstrafrechtpleging. 'Gelijkwaardig, maar minderjarig'*, Den Haag: Kluwer Rechtswetenschappelijke Publicaties 1999, p. 87.

Stickle e.a., *Journal of Experimental Criminology* 2008

W.P. Stickle, N. M. Connell, D. M. Wilson & D. C. Gottfredson, 'An Experimental Evaluation of Teen Courts', *Journal of Experimental Criminology* (4), p. 137-163.

Swink 1998

M.I. Swink, *Onondaga County Youth Court Recidivism Rates*, Syracuse, N.Y.: Syracuse University, Maxwell School of Citizenship and Public Affairs 1998.

Tyler, *Crime and Justice* 2003

T.R. Tyler, 'Procedural justice, legitimacy, and the effective rule of law', *Crime and Justice* (30) 2003, p. 283-358.

Tyler 2006

T.R. Tyler, *Why people obey the law*, Princeton/Oxford: Princeton University Press 2006.

Verberk 2005

S. Verberk, *Rechter onder de mensen. Over de externe oriëntatie van de rechterlijke macht in Californië*, Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2005.

VN-Kinderrechtencomité 2001

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 1: the aims of education*, 17 April 2001, CRC/GC/2001/1.

VN-Kinderrechtencomité 2002

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No.2: the role of independent national human rights institutions in the promotion and protection of the rights of the child*, 15 November 2002, CRC/GC/2002/2.

VN-Kinderrechtencomité 2003

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 5: General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child*, 27 November 2003, CRC/GC/2003/5.

VN-Kinderrechtencomité 2007

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 10: children's rights in juvenile justice*, 25 April 2007, CRC/C/GC/10.

VN-Kinderrechtencomité 2009

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 12: the right of the child to be heard*, 20 Juli 2009, CRC/C/GC/12.

VN-Kinderrechtencomité 2013

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 14 (2013): on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration*, 1 Februari 2013
CRC/C/GC/14.

Wells, Minor & Fox 1998

J. Wells, J. Minor & J. Fox, *An Evaluation of Kentucky's 1997-98 Teen Court Program*, Richmond, Ky: Eastern Kentucky University, Center for Criminal Justice Education and Research 1998.

Wolthuis 2012

A. Wolthuis, *Herstelrecht, een kinderrecht; voorstellen voor integratie van herstel in het hart van het jeugdstrafrecht*, Den Haag: Boom Lemma uitgevers 2012.